

Anayasa Yargısı ve Genişletici Yorum^(*)

Constitutional Adjudication and Extensive Interpretation

Fatih AKINCI^(**)

Öz

Anlamı gizli kalmış ifadelerin ortaya çıkarılması faaliyeti olan yorum faaliyetinde çeşitli yöntemler kullanılıp ifadelerin anlamı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Hukuki metinler arasında da anlamı gizli kalmış veya yeterince açık olmayan ifadelerin mevcut olduğu metinler bulunmaktadır. Yorum ilkeleri ve yorum yöntemleri kullanılarak bu ifadelerin anlamları ortaya çıkarılmaktadır. Anayasaların işlevlerinden birisi hak ve özgürlüklerin korunması ve menfaatlerin çatışması durumunda hakların dengelenmesini sağlamaktır. Hakların dengelenmesi hususu Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında önemle üzerinde durduğu ve adaletin tesisinde tüm yargı mercilerince dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bireysel başvuru taleplerini, norm denetiminde iptal davası ve itiraz yolu başvurularını, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davaları ve yüce divan yargılamalarında görülecek olan başvuruları inceleyen Anayasa Mahkemesi de uygulanacak olan normu, kavramları belirlerken normun anlamını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Çeşitli yorum yöntemleri kullanılarak, belirli yorum ilkeleri tercih edilerek yorum faaliyeti gerçekleştirilir. Anayasa Mahkemesi'nin karar verirken tercih ettiği yorum ilkelerinden birisi de normun kapsamını genişleten, anlamı muğlak olan normun yorumlanarak geniş kapsamlı değerlendirildiği genişletici yorum ilkesidir.

Anahtar Kelimeler

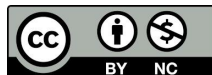
Yorum, Genişletici Yorum, Anayasa Mahkemesi, Dinamik Yorum, Yorum İlkeleri.

Abstract

The interpretation activity is the activity of revealing the hidden meanings of expressions. To reveal the meanings of expressions, various methods are being used regarding concepts. Among the legal texts, there are texts whose meanings are hidden or not clear enough. The meanings of these expressions are revealed by using interpretation principles and interpretation methods. One of the functions of the constitutions is to protect the rights and freedoms and to balance the rights in case of conflict of competing interests. Balancing the rights is an issue that the Constitutional

^(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 25.04.2022 - Makale Kabul Tarihi: 10.09.2022
DOI: 10.56701/shd.1108766

^(**) Adli Yargı Hâkimi
E-posta: aknci.fatih@gmail.com
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-8751-8010>

Court emphasizes in its decisions and that should be taken into account by all judicial authorities in the establishment of justice. The Constitutional Court, which examines individual applications, norm control, closure of political parties and applications to be heard in the Supreme Criminal Tribunal tries to reveal the meaning of the norm while determining the concepts and the norm to be applied. Interpretation activities are carried out by choosing certain interpretation principles and various interpretation methods. One of the interpretation principles preferred by the Constitutional Court when making its decision is the principle of expansionary interpretation. The principle of interpretation that expands the scope of the norm is the principle of expansionary interpretation. When the principle of expansive interpretation is used, the ambiguous norm is interpreted and evaluated comprehensively.

Keywords

Interpretation, Extender Interpretation, Constitutional Court, Dynamic Interpretation, Principles of Interpretation.

GİRİŞ

Yorum ilkeleri hükmün anlamının hangi yöntemle ve nasıl tespit edileceği konusunda fikir veren araçlardır. Hak ve özgürlükler bireyler tarafından sınırsız bir şekilde kullanılamaz. Toplumun ve kamunun menfaati gibi diğer menfaatler ile bireyin menfaati dengelenerek hak ve özgürlüklerin kullanılması ve sınırlandırılması gerekmektedir. Menfaatler arasında dengeleme faaliyeti gerçekleştirilirken çeşitli yorum ilkelerinden faydalanılır. Genişletici yorum ve daraltıcı yorum bu yorum ilkelerinden bazılarıdır.

Hukuksal bir metin olan Anayasa'nın yorumlanmasında diğer hukuki metinlerin yorumlanmasındaki yöntemler ve ilkelerden faydalanılmaktadır. Anayasa'nın kapsamı da değerlendirildiğinde daha kapsamlı şekilde farklı bilim dallarından da yararlanılarak yorumlama faaliyetinde bulunulur. Bir normun Anayasa'ya aykırı olduğu veya bir kişinin hak ihlaline uğradığı iddiasını inceleyen Anayasa Mahkemesi insan hakları alanına ilişkin olarak yargılama mercii olarak görev yapmaktadır. İnsan haklarına bakış açısının ulusüstü olması gerektiği gerçeği de göz önüne alındığında Anayasa Mahkemesi'nin hak temelli hareket ederek temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişletici bir şekilde genişletici yorum ilkesinden faydalanması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi ve genişletici yorum başlıklı makalemizin ilk bölümünde yorum kavramının ne olduğu, yorumun önemi, yorum çeşitleri ve yorum ilkelerinden bahsederek değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde Anayasa Mahkemesi ve yorum arasındaki ilişki, Anayasa Mahkemesi'nin görevleri arasında yer alan bireysel başvuru yolunda kullandığı yorum metotları, göz önünde bulundurduğu yorum ilkeleri anlatılmıştır. Bu bölümde genişletici yoruma dair kullanılan araçlar ifade edilmiş aynalama prensibi ve diyalogcu yaklaşım, özerk kavramlar doktrini ve evrimsel yorum izah edilmiştir. Çalışmamızın üçüncü ve

son bölümünde Anayasa Mahkemesi'nin uygulamada karara bağladığı bazı uyuşmazlıklar incelenerek uygulamada genişletici yorumun nasıl değerlendirildiği ifade edilmiştir.

I. YORUM

A. YORUM KAVRAMI

Yazılı bir metin olan hukuk kuralı metnin kendisini değil anlamını ifade etmektedir. Yazılı olan bu metinden ne anlaşılması gerektiğinin çözülebilmesi için yorum tekniği kullanılmaktadır. Bir metni yorumlarken herkesin farklı şekilde yorumlaması o metnin içeriğinin de farklı şekilde anlaşılmasına neden olacaktır. Hukuki güvenliği sağlayan hukuk kurallarının yorumlanması belirli bir tekniğe göre gerçekleştirilerek yorumlayan kişilerin aynı sonucu çıkarması sağlanmakta, hukuki güvenliğin zedelenmesinin önüne geçilmektedir¹.

Yorumun tanımını yapabilmek için yoruma başvurmak gerekmektedir. Herhangi bir hukuk kuralını uygulamak isteyen uygulayıcı öncelikle mevcut olan kuralı anlamlandırmak zorundadır. Anlama ve anlamlandırma faaliyetinin gerçekleşebilmesi için yoruma başvurmak gerekir. Bu anlamıyla bakıldığında yorumun, uygulayıcının temel faaliyeti olduğu söylenebilir². Hukuk kurallarının uygulanması noktasında görevi mevcut olan hakim, uygulanacak hukuk kuralının anlamının ne olduğunu çözebilmek için yorum faaliyetini kullanmaktadır.

Yorumun konusunun farklı alanlara ilişkin eserler olduğu ifade edilebilir. Hukuki, dini, sanatsal ve edebi eserler yorumun konusunu oluşturabilir. Hukuk anlamında yorumun konusu değerlendirildiğinde anayasa, kanun, idari düzenlemeler gibi hukuk kuralları ile hukuki işlem ve sözleşmeler gibi bütün normatif önermeler hukuki yorum biliminin konusunu oluşturabilirler³.

Anayasalar, hak temelli yapıya sahiptir. Anayasaların içerdikleri hükümler incelendiğinde bireyin haklarını korumaya yönelik, devletin bireyin hakkını koruması amaçlı yükümlülüklerini barındıran yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1982 tarihli Anayasamız hükümleri içerisinde başkaca hükümler ile birlikte kişinin hak ve ödevlerinin, sosyal ve ekonomik haklarının, siyasi haklarının düzenlendiği görülmektedir. Anayasalar amaçları göz önüne alındığında insan onurunu gerçekleştirmeye elverişli şekilde yorumlanmalıdırlar. Hükümetin yetkilerini ve hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinin ne şekilde sağlanacağını,

¹ Gözler, K., "Yorum İlkeleri", Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması, Kamu Hukukçuları Platformu, 29-30 Eylül 2012, TBB Yayını, Ankara, 2013, s. 17.

² Keskinsoy, Ö., / Kaya, S. B., "Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum", *Hacettepe HFD*, Yıl 2021, Cilt 11, Sayı 1, s. 66.

³ Aktaş, S., "Hukukta Yorum Çabaları", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 3-4, Yıl 2011, s. 5.

hangi önlemlerin alınması, müdahalelerin ölçütlerinin ne şekilde olması gerektiğini ve hak ve özgürlüklerin sınırlarını belirleyen niteliktedirler. Yorum faaliyetiyle anayasanın bu karakteri ortaya çıkarılmalı, hak temelli yapısı sebebiyle geniş ve dinamik bir şekilde yorumlanmalıdır⁴. Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin tam anlamıyla korunması ve sağlanması için anayasaların hak ve özgürlükler noktasında geniş yorumlanması gerekmektedir. Sınırlayıcı yorum yapıldığı takdirde hak ve özgürlüklerin norma uygun şekilde korunması ve uygulanması noktasında sorun ortaya çıkacak, hak ve özgürlüklerin korunması ve uygulanmasını düzenleyen nitelikte olan anayasalar, amacı gerçekleştirmeyeceklerdir.

B. YORUMUN ÖNEMİ

Mevcut olan bir hukuk kuralını yorumlayan hakimlerin aynı sonuca ulaşabilmesi için ve bu surette hukuki güvenliğin sağlanabilmesi için yorum ilkeleri göz önüne alınarak metin yorumlanmalıdır. Her hâkim herhangi bir ilkeye uymadan kendi yorumunu yaparsa hukuki güvenlik zedelenir ve insanın kurala değil hâkime itaat ettiği bir düzen ortaya çıkar. Keyfiliğin önlenmesi ile hukuki öngörülebilirliğin sağlanabilmesi için yorum ilkelerine bağlı kalınarak hukuk metinler yorumlanmalıdır⁵.

Yorum ilkeleri, objektif yani kişiden kişiye değişmeyen ilkeler olarak metni yorumlama sonucunda ortaya çıkan sonucun değişmemesini sağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi üyeleri belirli yorum ilkeleri kapsamında değerlendirme yaptıklarında aynı ilkeleri uygulayarak aynı sonuca ulaşacak ve gerçekten bağımsız nitelikte anlam ortaya çıkmış olacaktır. Yorum ilkesi sayesinde hâkim hangi görüşten ve eğilimden olursa olsun sonuç aynı olacaktır⁶. Belirli ilkelere bağlı kalmadan, her hâkimin kendi standartlarını oluşturarak gerçekleştirdiği yorumlarda ise yorumun içerisine hâkimin kendi standartları dahil olduğundan eğilimleri ve siyasi nitelikte olabilecek görüşleri de girecektir.

Yorum ilkeleri niteliği gereği kişilere değil hakimlere hitap eden ilkelere hitap eder. Yorum ilkeleri kişileri bağlayıcı nitelikte değil hâkimin hukuk kuralını nasıl uygulayacağını düzenleyen ilkelere hitap eder. Diğer bir ifade ile norm niteliğine sahip değildir⁷.

Otoriter ve totaliter rejimlerin ortaya koydukları anayasaların bireylere ve topluma baskı ve yükümlülük getirilebileceğinden bahsedilebilir. Anayasayı hazırlayan kişilerin metin olarak düzenledikleri şey hakimlerin yönlendirmesi ile norm haline gelmektedir. Bu metinler yorum yoluyla norm haline geldiğinden asıl sorumluluğun yorumlayıcılar olan hakimlere düştüğünü söylemek yanlış ol-

⁴ Kaya, S.M., *Anayasal Hakların Hukuki Rejimi ve Yorumu*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 17.

⁵ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 19.

⁶ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 27.

⁷ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 32.

maz. Hakimler temel hak ve özgürlükleri koruyan adalet anlayışı ile hareket ederek normlaştırma faaliyetinde bulunmalıdırlar⁸. Hukuk metni olan anayasaların ve diğer hukuki metinlerin yorumlanması noktasında öncelikle yorumun dürüstlük kuralına uygun olarak gerçekleştirilmesi gereklidir. Belirli siyasal amaçlarla gerçekleştirilecek olan yorumun dürüst olduğundan bahsedilemez ve yorum bu amaç ve gayret ile gerçekleştirilmemelidir⁹.

Yorum faaliyeti sadece kanunun gizli kalmış anlamının ortaya konulması olarak algılanmamalıdır. Anlamın ortaya konulmasından başka, birbiriyle yarışan farklı nitelikte olan yorumlar karşılaştırılarak birinin diğerine tercih edilmesi süreci de yorum faaliyeti içerisinde ortaya çıkmaktadır¹⁰.

Tüm kanunların yorumlanmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun en temel nedenleri hukuk normlarındaki sözcüklerin anlamlarının norm içerisinde çoğu kez tanımlanmamış olması, aynı sözcüğün aynı normun içerisinde farklı anlamlarda kullanılması, aynı sözcüğün farklı normlarda farklı anlamlarda kullanılması, sözcüklerin anlamlarının zaman içerisinde değişime uğraması, norm ile korunan hukuksal değerlerin değişim göstermesi, normun konuluş nedenindeki değişimdir¹¹.

Düzenin sağlanması için mevcut olan hukuk kurallarının önceden bilinmesi ve gerçekleşen olaylardan sonra uygulanması, geçmişe yönelik olarak değiştirilmemesi kişilere yönelik hukuki güvenliği sağlar. Kuralların içeriğine dair kötü nitelik mevcut olsa dahi kişiler hareketlerini buna göre ayarlayacağı için hukuki güvenlik korunmuş olacaktır¹².

Tartışılan önemli konulardan biri de hukuki bir metne anlam verileceği esnada hangi anlamın en doğru anlam olduğudur. Yorum konusu bilme alanı içinde yer almayıp irade alanı içerisinde yer aldığından objektif niteliğe sahip olmayıp subjektif bir niteliktedir. Bilimsel olarak gözlemlenebilecek bir alan olmadığı için yorum kişiden kişiye değişebilen bir şeydir. Bu sebeple hukuki bir metne anlam verme faaliyeti olan yorum faaliyeti subjektif niteliktedir¹³.

Hâkim, anayasallık denetimi yaptığı esnada ölü bir nitelikte olan metne anlam vererek yani kanun ve anayasa hükümlerini yorumlayarak sonuca varmaya çalışır. Uygulanabilir normu yaratan kişi hakimdir¹⁴. Her ne kadar uygulayıcının metni ortaya çıkarması söz konusu olmasa da yürürlüğe konulmuş olan metnin anlamını ortaya çıkarmak uygulayıcının sorumluluğundadır.

⁸ İpek, A., "Metinden Norma Anayasa Yorumu", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 2015, Sayı 5, s. 932.

⁹ Turhan, M., "Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı", *AÜSBF*, Yıl 2007, Cilt 62, Sayı 3, s. 386[.]

¹⁰ Oder, B.E., *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 6, 7.

¹¹ Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, s. 5.

¹² Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 17.

¹³ Uslu, s. 280.

¹⁴ Uslu, s. 281.

Anayasa hükümlerini uygulayan hakimlerin toplumun birçok alanına ilişkin sorunlara müdahale ettiği açıktır. Uygulayıcılar yani yorumu kullanacak olan hâkimlerin, anayasaların içeriği göz önüne alındığında yorum yetkileriyle devletin temel unsurlarına nüfuz, etki edebilme tehlikesinin mevcut olduğu ifade edilebilir¹⁵. Devletlerin anayasalarının içerisinde çeşitli hak ve özgürlükler ve normlar hiyerarşisine göre en üst kurallar bulunmaktadır. Anayasa yargısının uygulayıcıları olan yargı mensupları yorum ilkelerini kullanarak metinlere anlam vermekte ve bu hak ve özgürlükler ile kuralların uygulanması noktasında çok önemli bir faaliyet yürütmektedirler.

Anayasa hâkimi kamu yararı, milli güvenlik ve asayiş gibi kavramları yorumlarken özen göstermelidir. Bu kavramlar, geniş yorumlandıkları takdirde bireyin hak ve özgürlüklerini sağlamak ve korumak bir yana tam tersi keyfi olarak sınırlandırmaya uygun birer araç haline gelebilmektedirler. Anayasa yargıcı bu kavramları yorumlarken geniş yorumlarsa bireyin hak ve özgürlüklerinin keyfi bir şekilde sınırlandırılması söz konusu olabilir. Bu durum anayasa yargısı organlarının işlevleri ile bağdaşmayacağından anayasa hakimlerinin bu hususa dikkat etmeleri gerekmektedir¹⁶. Normun içerisinde yer alan bu çeşitteki kavramlar lafızları gereği zaten geniş nitelikte olduklarından bu kavramların geniş yorumlanması ayrıca sınırlanmaların da genişleyeceği anlamına gelecektir. Hak ve özgürlüklerin getirilmesindeki amaç bireyin daha rahat ve kendi belirlediği alanlar içerisinde hareket etmesini sağlamaktır. Hak ve özgürlükler geniş yorumlanarak bu amacın gerçekleşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Hak ve özgürlüklerin sınırlandırmasının da mümkün olduğu ve kimi durumlarda gerektiğinden bahsedilebilse de bu sınırlamaya sebep olan kavramların ve unsurların geniş yorumlanması amaca aykırılığı ortaya çıkaracaktır.

C. YORUM YÖNTEMLERİ VE İLKELERİ

Yorum ilkesi ile farklı kavramlar olan yorum yöntemi hükmün anlamını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen akıl yürütme aracıdır. Yorum ilkeleri ise hükmün anlamının hangi yöntemle ve nasıl tespit edileceği konusunda fikir veren araçlardır. Yani yorum ilkeleri kullanılarak hükmün anlamı belirlenmeye çalışılmaz. Genişletici veya sınırlayıcı yorum, yorum ilkelerine örnek olarak gösterilebilir¹⁷.

¹⁵ Uslu, s. 278.

¹⁶ Uslu, s. 284; Zühtü Arslan, *Anayasa Teorisi*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 25.

¹⁷ Erdoğan, M., *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ocak 2019, s. 28; SENDEN, H., *Interpretation of Fundamental Rights in a Multilevel Legal System: An Analysis of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union*, Intersentia, School of Human Rights Research, No: 46, 2011, s. 46.

Yorum yöntemlerinden olan sözel yorum yönteminde kuralın sözü, lafzı ile bağlı kalınarak yorum yapılmaktadır. Metne dayalı yorum yöntemi olarak da ifade edilmektedir. Kelimelerin yeri, anlamı, dilbilgisi kuralları, noktalama işaretleri gibi hususlar değerlendirilerek kural koyucunun anlatmak istediği ifade ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır¹⁸. Tarihsel yorum yönteminde yasanın metin veya objektif anlamından ziyade yasa koyucunun gerçekteki niyeti ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu yorum yöntemi kullanılarak normu yorumlayacak olan yorumlayıcının tutarsız ve anlamsız olan, hakkaniyete ulaşmayı sağlamayan anlamların ortadan kaldırması ve bu surette yasa koyucunun gerçek niyetine ulaşması sağlanmaktadır¹⁹. Sistematik yorum, normun sadece sözcükleri ve sözcüklerinden oluşan cümleleri ile ortaya çıkan anlamıyla sınırlı kalınmadan kanunun sisteminin dikkate alınması suretiyle yapılan yorumdur²⁰. Kanunların sadece yapıldığı dönemdeki amacı ve anlayışı dikkate alınırsa durağanlık yitirilir ve kanunlar uyumsuzluklara çözüm getiremez olur. Geçmişteki şartlara göre değil de uygulama anındaki şartlara göre hareket edilip, metnin lafzı ve konulma zamanındaki anlayışıyla bağlı kalınmadan, uygulanacak zamanın şartları göz önüne alınarak amacın belirlendiği yorum yöntemi amaçsal yorum yöntemidir²¹.

Hükümün anlamı yorum yöntemleri ve ilkeleri kullanılarak ortaya çıkarılmaktadır. Yorum yöntemi ve ilkelerine başvurulmasının nedeni metinlerin nitelikleridir. Metnin içeriği açık ve anlaşılır, kesin nitelikte ise yorum yöntemi ve ilkelerine başvurmak gerekmez. Bazı anayasa hükümleri tartışmaya izin veremeyecek nitelikte açıklıkta ve anlamda olsalar da çoğu anayasa hükmünün anlamı farklı yorum yöntemleri kullanılarak ortaya çıkarılmaktadır. Yüksek mahkemeler anayasa hükümlerinin anlamını ortaya koyarken belirli yorum yöntemlerine dayanır ve bu yorum yöntemlerini kullanarak metnin anlamını oluştururlar. Hangi yorum yönteminin kullanılacağı veya yorumlanırken hangi kaynaklara dayanılacağı noktasında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır²². Yorum kavramı ve yorum çeşitleri anayasa yargısının sınırlarını belirlenmesi noktasında önemli rol oynamaktadır. Yorum kavramı ve yorum çeşitleri bu açıdan önem arz etmekte olup anayasa yargısı açısından incelenmelidir²³.

Mahkemelerin belirli bir yorum yöntemine zorlanmaması hususu değerlendirildiğinde yorum yöntemlerinin tek başına incelenmesi verimli olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle mahkemelerin hangi yorum yöntemini seçeceği noktasında zorlayıcı

¹⁸ Sümer, Haluk Hadi, *Hukuka Giriş*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021, s. 33.

¹⁹ Aktaş, s. 14.

²⁰ Erdoğan, İhsan, *Hukuka Giriş*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021, s. 175.

²¹ Erdoğan, İ., s. 176; Gözler, Kemal, *Hukuka Giriş*, Bursa 2016, s. 279.

²² Kaya, s. 34.

²³ Uslu, F., *Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri*, Adalet Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2020, s. 276.

unsurlar olmadığından yorum yöntemleri tek başına değil yorum ilkeleri gözetilerek incelenmelidir. Mahkemelerin verdikleri kararlarda hangi yöntemleri kullandıklarının yanında bu yöntemleri hangi sebeple kullandıklarının da ifade edilmesi gerekmektedir. Böylelikle mahkemelerin hangi yorum ilkesine bağlı kaldığı daha anlaşılır olacaktır. Yorum ilkelerinin merkeze alındığı bu yaklaşım sayesinde temel hak ve özgürlüklerin yorumu yeni bir sistematik ve yaklaşım ile ele alınmaktadır²⁴.

Bireyler, sahip oldukları hak ve özgürlükleri sınırsız bir şekilde kullanamazlar. Belirli durumlarda bu hak ve özgürlüklerin sınırlanması söz konusu olur. Kamu düzeni bu sınırlandırma sebeplerinden biridir. Ayrıca başkalarının sahip oldukları hak ve özgürlükler de başka bir kişinin yine hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması noktasında dengeleme unsuru teşkil edebilir. Son zamanlarda kamu düzeni sınırlama sebebi olarak daha az kullanılırken, diğer bireylerin sahip oldukları hak ve özgürlükler sınırlama sebebi olarak daha çok kullanılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında genişletici yaklaşımın etkisi olduğundan bahsedilebilir. İki hak arasında dengeleme yapılırken başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiği noktasında genişletici bir yaklaşımla yorum yapılarak başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının önemi kavramı genişlemiştir. Söz konusu uygulamalar sonrasında hak ve özgürlüklerin kendi içinde dengelenmesi daha çok gözetilen husus olarak ortaya çıkmıştır. Dengelemeyi uygularken genişletici ve sınırlayıcı yorum ilkeleri gibi yorum ilkelerinden yararlanılmaktadır²⁵.

Yorum yöntemlerinin kullanılması suretiyle hükmün anlamı ortaya çıkarılmaya çalışılırken belirli yorum ilkelerine bağlı kalınarak hareket edilmelidir. Örneğin yorumlayıcı veya uygulayıcı normun anlamını ortaya çıkarırken daraltıcı nitelikte veya genişletici nitelikte mi hareket edeceğini belirlemeli bunun akabinde yorum yöntemlerini kullanmaya başlamalıdır. Kimi uygulayıcı normun bulunduğu sistem içerisindeki yerini dikkate alıp sistematik şekilde yorum yaparak anlamı ortaya çıkarmakta kimi ise metnin sözünü yorumlayarak normun anlamını ortaya çıkarmaktadır. Ancak hukukun öngörülebilirlik ve güvenilirliğinin sağlanması noktasında yeknesaklığın sağlanması için uygulayıcıların benzer durumlarda benzer yorum ilkelerine bağlı kalması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle uygulayıcılar hangi yorum yöntemini seçerse seçsin yeknesaklığın oluşması açısından yorum ilkesinde benzer hareket etmeleri gerekir. Daraltıcı nitelikte yorum yapılmasında uzlaşıp bu daraltıcı anlama farklı yorum yöntemi ile ulaşılmasında engel yoktur.

Genişletici yorum ilkesine bağlı kalındığında metnin anlamı ortaya çıkarılırken geniş anlamın ortaya çıkarılması söz konusudur. Metnin içerisindeki ifade sözüyle yorumlanırken, kanunun sistematığı içindeki yeri belirlenirken, uygulandığı zaman dilimindeki şartlar gözetilip amacı belirlenirken veya normu ko-

²⁴ Erdoğan, M., s. 34.

²⁵ Erdoğan, M., s. 235.

yan iradenin gerçek niyeti saptanırken daha geniş ulaşma söz konusu olacaktır. Genişletici yorum ilkesine bağlı kalındığında bakış açısı, uygulama alanı, uygulanacak olan kişiler gibi hususlarda daha geniş nitelikte değerlendirmede bulunulacaktır. Genişletici yorum ilkesine bağlı kalınarak yorum yapan uygulayıcının kullandığı yorum yöntemlerinde nasıl davranacağına ilişkin örnek verilecek olursa sözel yorum yöntemini kullanacak olan uygulayıcının metnin sözünün birden fazla anlama geldiğini göz önüne alması, eş anlamlı olarak değerlendirmesi örnek verilebilir. Sistematik yorum yöntemini kullanan uygulayıcı örneğin sadece Türk Ceza Hukuku içerisindeki sistemi değil tüm cezai hükümleri içeren mevzuattaki hükümler içerisindeki sistemdeki konumu gözetebilir. Amaca göre yorum yöntemini kullanan uygulayıcının dönemin şartlarını gözetirken daha geniş amacı göz önüne alması söz konusu olabilir. Genişletici yorum ilkesine bağlı kalındığında uygulayıcının daha geniş bir perspektiften baktığından söz edilebilir.

Uygulanacak olan normun lafzı ile amaç arasında uyumsuzluk bulunduğu durumda genişletici yorumdan bahsedilebilir. Problemin çözümünde uygulanacak olan norm dar bir şekilde ifade edilmiş ve bu ifadelerle mevcut durum çözülemeyecek nitelikte ise hakkaniyete aykırılığın giderilmesi için hükmün kapsamı genişletilmeye çalışılır²⁶. Diğer bir ifadeyle normun içeriğinde bulunan ifadeler dar nitelikte ise ve bu dar nitelikte ifadeler nedeniyle normun uygulanacağı problem çözülemiyor ise adaletin tesisi açısından genişletici yorum ilkesine bağlı kalınarak dar nitelikteki ifadeler amaca uygun şekilde genişletilerek normun kapsamı belirlenebilir.

II. GENEL OLARAK ANAYASA MAHKEMESİ VE YORUM

A. GENEL OLARAK

Anayasanın yorumlanması, diğer hukuk dallarındaki yorumlardan tamamen farklı olmasa da tam olarak aynı şey değildir. Çünkü alt düzenlemelerde mevcut olan kanunlar daha dar bir alana yönelikken Anayasa'nın içerdiği hükümler de göz önüne alındığında geniş bir alana yönelik olduğundan bahsedilebilir. Anayasa'nın yorumu diğer mevzuatların yorumunu da kapsar bir boyuttadır. Anayasa hükümlerinin içeriklerinin genel nitelikte olduğu da göz önüne alındığında yorumlanması noktasında daha hassas davranılması mecburidir. Anayasa'nın yorumlanmasında kanunların yorumlanmasından farklı olarak daha kapsamlı şekilde tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe gibi bilim dallarının kullanılması gerekir²⁷. Normlar hiyerarşisinin tepe noktasında yer alan anayasaların yorumlanmasının diğer alt düzen-

²⁶ Cavak, H.G., *İş ve Sosyal Güvenlik Davalarında Yorum*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2022, s. 41; Sözer, A.N., "Sosyal Sigorta Hukukunda ve İş Hukukunda Gai Yorum Eşyanın Tabiatı ve Akışı", *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Sayı 50, Yıl 2016, s. 102.

²⁷ Keskinsoy, Kaya, s. 67.

lemelerin yorumlanmasından tamamen ayrıık olmasalar da kendine özgü hususların olduğu ifade edilebilir. Anayasalar genel nitelikte hükümler barındırıp daha kapsayıcı yapıda hükümlere sahipken diğer alt mevzuatların hükümleri anayasalar kadar geniş nitelikte değildir. Bu sebeple anayasa hükümlerini yorumlarken yararlanılan araçlar çok daha kapsamlı olarak kullanılmalıdır.

Hukuk kuralları içerisinde önemli yeri olan anayasal metinlere ilişkin uyuşmazlıklarını çözümlerken metinleri yorumlama işlevini yerine getiren Anayasa Mahkemesi aşağıda ifade edilen kararında, Anayasa'yı yorumlarken nasıl hareket ettiğine dair ve bakış açısına ilişkin olarak tespitte bulunmuştur. Aşağıda ifade edilen kararında Anayasa Mahkemesi, insan haklarına bakışında ulusalüstü hukukun esas alındığını vurgulamış, sorunların çağdaş nitelikteki yorumlarla çözülmesi gerektiği kanaatine varmıştır²⁸. Mahkeme kararında²⁹ “*Anayasa Mahkemesinin kimi kararlarında hukukun genel kurallarının Anayasa kurallarından da önde geldiğini belirlemiştir. Bunun yanında “uluslararası sözleşmelere dayalı ulusalüstü bir hukukun ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi gibi kimi ulusalüstü organların verdiği kararların bağlayıcılığı ve insan haklarının ortak değer olarak korunması anlayışı, Anayasa Mahkemesinin getireceği yorumlardaki çağdaş niteliği belirleyen ölçütler haline dönüşmüştür”* düzenlemesine yer verilmiştir.

İnsan haklarının uygulanması ile ilgili olarak iki farklı süje mevcuttur. Bir tarafta devlet diğer tarafta birey vardır. İnsan haklarına dair uyuşmazlıkların bu iki suje arasında olması kavramların yorumlanmasında iki temel yaklaşım ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hak eksenli ve amaç eksenli yaklaşım bu yaklaşımlardır. Hakim, önüne gelen davada yorum yaparken hak eksenli yaklaşımı benimsediği durumlarda temel hak ve özgürlüklerin korunması, uygulanması ve temel hak ve özgürlüklere müdahalenin önlenmesine yönelik olarak yorum yapmalıdır. Amaç eksenli yaklaşımda ise yorum yapılırken toplumun ve devletin yüce amaçları göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan hakları yorumlanırken uluslar üstü mahkemelerde görev yapan hakimlerin hak eksenli yaklaşımı, ulusal mahkemelerde görev yapan yargıçların ise daha çok amaç eksenli yaklaşımı tercih ettiğinden bahsedilebilir³⁰. İnsan haklarına ilişkin uyuşmazlıklarda bireyin ve devletin karşı karşıya geldiği açıktır. Yargıç önüne gelen uyuşmazlıklarda hak temelli yorum yaparken amaç ek-

²⁸ Yanık, M., “1982 Anayasası'nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Yıl 2008, Sayı 1-2, s. 1155.

²⁹ AYM Siyasi Parti Kapatma Kararı, T. 08.09.1992, E.1992/1, K.1993/1., <https://siyasipartikararlar.ayasa.gov.tr/SP/1992/1/3>, E.T. 21.10.2021.

³⁰ Gül, Y.E., “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararlarında Yararlandığı Klasik ve Özgün Yorum Yöntemleri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Ekim 2018, Cilt: 18, Sayı 36, s. 220; Zühtü Arslan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasa Yargısı: Uyum Sorunu ve Öneriler”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2000, Sayı 17, s. 290.

seninden de şaşmamalı, dengeleyici şekilde yorumlamada bulunarak değerlendirme yapmalıdır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin normların alanını daraltıcı nitelikte hareket edilmemeli ancak normun anlamını belirlerken amacından da uzaklaşmamalıdır. Örneğin mülkiyet hakkına ilişkin olarak bir uyuşmazlık hakim önüne geldiğinde yorumlamada bulunurken her ne kadar bireyin mülkiyet hakkı geniş şekilde yorumlanıp hak temelli anlayışın benimsenmesi gerekse de diğer yandan kamu yararının ve toplumun diğer fertlerinin de menfaatleri gözetilmelidir. Bireyin, toplumun ve devletin menfaatleri dengelenerek yorum yapılmalıdır.

Anayasanın 26. maddesinin ikinci fıkrasında düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin olarak sınırlama sebepleri ifade edilmiştir. Bu sınırlama sebeplerinin içerisinde genel ahlak, genel sağlık gibi sınırlama sebepleri yer almamaktadır. Anayasa Mahkemesi geçmiş uygulamalarında genel ahlak ve genel sağlık gibi sınırlama sebeplerini kamu düzeni ve kamu yararı içerisinde değerlendirerek kavramların kapsamını genişletmiştir. Ahlaki konulara ilişkin olarak farklı bakış açıları da değerlendirildiğinde Anayasa'nın 26. maddesinde bu sınırlama sebebine yer verilmemesi olumlu olarak görülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin madde metninde yer almayan sınırlama sebebini diğer sınırlama sebebine ilişkin kavramın içerisinde değerlendirmemesi ifade özgürlüğünün lehine olacaktır³¹. Burada ifade edilmek istenen sınırlama sebeplerinin geniş bir şekilde yoruma tabi tutulmaması gerektiğidir. Sınırlama sebepleri genişletici yorum ilkesine bağlı kalınarak yorumlanırsa insan haklarının korunması ve uygulanmasını sağlamaya yönelik olarak işlevi bulunan anayasalar işlevlerini yerine getiremeyeceklerdir. Metinlerde ifade edilen sınırlama sebepleri daraltıcı bir şekilde yoruma tabi tutulmalı, kavramın içeriği genişletilmemelidir.

Şeref ve itibarın korunmasına ilişkin olarak hakka dair yorum yaparken Anayasa Mahkemesi kişilere göre koruma kapsamını farklı değerlendirmektedir. Sade vatandaşlar söz konusu olduğunda geniş yorumlanırken, siyasetçiler söz konusu olduğunda şeref ve itibarın korunması hakkına ilişkin alan daralmakta, ifade özgürlüğü daha ağır basabilmektedir³². Anayasa Mahkemesi'nin bu yaklaşımı ile kanaatimizce bir hakka ilişkin yorum yapılırken dengeleme unsuru ve tarafların menfaati gözetilerek yorum yapılmakta olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Şeref ve itibar hakkı noktasında sade vatandaşların hakkının korunması noktasında daha kapsamlı bir değerlendirmede bulunulurken siyasetçilerin eleştiriye açık olmaları gerekliliği de gözetilerek ifade özgürlüğü hakkı ile dengelenmesi sağlanarak daha dar bir şekilde yorum yapılmaktadır. Sadece iki hakka ilişkin olarak birbirlerine

³¹ Karan, U., *İfade Özgürlüğü*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2, Avrupa Konseyi 2018, s. 137.

³² Karaçam, S.S., "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarın Korunması", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 37, Sayı 2, Aralık 2020, s. 118; Arslan Öncü, G., *Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8, Avrupa Konseyi 2019, s. 95.

üstünlüğü kıyası değil aynı zamanda bu hakları kullanan bireylerin subjektif değerleri de göz önüne alınarak değerlendirilmede bulunmaktadır.

B. DİNAMİK YORUM

Dinamik yaklaşım anayasal yapıların dinamiğini, onları kuran ilişkilerin sistemini kavramaya çalışarak toplumların yapılarını, anlaşmazlıklarını ve problemleri dikkate alır. Dinamik yorum anayasayı evrimsel ve dinamik bir yapı ve haklar şartı olarak ortaya koyar. Dinamik yorum sayesinde anayasada mevcut olan anayasayı oluşturan haklar gelişmeye ve genişlemeye devam eder³³. Evrimsel yorum, özerk kavramlar doktrini ile pozitif yükümlülükler doktrini (devletin temel amacının temel hak ve hürriyetleri sınırlayan engelleri kaldırarak bunları gerçekleştirme yükümlülüğüne) ve temel hakların yatay etkisi (temel hakların özel kişiler arası ilişkileri de düzenlediği ve özel hukuk ilişkilerine uygulanması gerektiği düşüncesi) yorum araçları ile genişletici yorum faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Ve bu araçlar son yıllarda ulusal hukuklarda önemli hale gelmişlerdir. Yorumsal ilkelerin hangilerinin mahkeme kararında tek tek kullanıldığının belirtilmesi mahkemelerin bu yorum ilkeleri ile bağlanması anlamına geleceğinden mahkemelerin hangi yorum ilkelerini benimsediklerini tek tek kararlarında belirtmeleri güçtür³⁴.

İnsan haklarına saygı yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken ilişkili olunan her bir hak ve özgürlüğün kapsamının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşayan bir organizma olduğu değerlendirildiğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Sözleşme'nin dinamik bir şekilde yorumlandığı ifade edilebilir³⁵.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi incelediği davalarda kavramları yorumlarken somut olayın özelliklerini, günün koşullarını birbirlerinden ayrı olmak suretiyle değerlendirerek kavramlara anlam yüklemektedir. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü maddesi kapsamında incelenen işkence kavramını değerlendirirken mevcut olayın şartlarını, meydana gelen zararı, bırakılan izleri ve dönemin koşullarını ayrı ayrı değerlendirerek işkence kavramına dair farklı nitelendirmelerde bulunmaktadır³⁶. Bu durum Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin dinamik yorum anlayışını kullanarak bazı kavramları genişletici yorum ilkesine bağlı kalarak yorumladığını göstermektedir. Mahkeme, değerlendirme yaparken bir kavramın sadece normun yazıldığı dönemdeki anlamını değil değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak somut olayın gerçekleştiği ve normun uygulanacağı dönemdeki durumları da göz önüne alıp kavramlara anlam yüklemektedir.

³³ Kaya, s.37.

³⁴ Erdoğan, M., s. 81.

³⁵ Yanık, s. 1146.

³⁶ Dursun, G., *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence Yasası ve İşkenceyi Etkili Biçimde Soruşturma Yükümlülüğü*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2018, s. 26.

Somut olayın koşullarına göre Anayasa'nın yorumlanması durumunda yasa koyucunun subjektif iradesi değil Anayasa'nın somut olayın koşullarında objektif bir anlam verilerek yorumlanmasına çalışılmaktadır. Somut olayın koşullarına göre yorum yapılırken statik değil dinamik yorum anlayışı gereklidir. Yorum yapılarak normun yeni kullanım şekli ve hakkın norm alanına dahil olup olmadığı hususu değerlendirilir³⁷. Dinamik şekilde hareket edilmesi gerektiğinden kasıt güncel şartlar ve durumlar gözetilerek hareket edilmesi gerekliliğidir. Normun yazıldığı zaman dilimi ile uygulandığı zaman dilimi arasında farklılıklar mevcut olabilir. Normun amacı belirlenip somut uyumsuzluğun olduğu zaman içerisinde nasıl uygulanacağı belirlenmelidir. Yorum yöntemleri kullanılarak bu belirleme sağlanmalıdır. Güncel şartlar değerlendirilip normun amacı da gözetilip uygulama alanı oluşturulsa da bu oluşturulan alanın normun kapsamı içerisinde olması gerekmektedir.

C. GENEL VE İSTİSNA HÜKÜMLERİNİN YORUMLANMASI

Genişletici yorum, kaidelere yani kurallara uygulanmaktadır. Arızı olan yani istisnai hükümlere genişletici yorum kullanılması uygun olmayacaktır. Anayasa'nın değiştirilmez maddelerini ifade eden ancak değiştirilemeyeceğine dair hüküm bulunmayan 4. maddesinin değiştirilemez nitelikte olup olmadığına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi değerlendirmede bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin 5 Haziran 2008 tarihli 2008/16 esas 2008/16 karar sayılı kararında 4. maddenin kendisinin de değiştirilemez bir madde olduğuna karar verilmiş ve istisna bir hüküm genişletici yoruma tabi tutulmuştur³⁸.

Genel hüküm ve istisna hükümlerinin nasıl yorumlanacağına ilişkin olarak Gözler makalesinde bir örneğe değinmiştir. Anayasa'nın 152. maddesinin ilk fıkrasında Anayasa'ya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi düzenlenmiştir. Maddenin son fıkrasında "*Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz*" düzenlemesine yer verilmiştir. Bahsedilen son fıkra istisnai hüküm olup dar yorumlanması gerekmektedir. Bu fıkra ifade edilen ibareler dar yorumlanarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Fıkradaki kanun ibaresinden sadece kanunlar anlaşılmalı kanun hükmünde kararname bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Çünkü genel hükümler genişletici yoruma tabi tutulabilirken istisna hükümler dar şekilde yorumlanmalıdır³⁹. Kanun hükmünde kararname de kanun değerindedir. Ancak istisnai hükümlerin dar yorumlanması gerektiği göz önüne alındığında bahse konu karardaki normun istisna niteliğinde olduğu da değerlendirilerek kanun kavramı içerisinde kanun hükmünde kararname dâhil edilemez.

³⁷ Eren, A., "Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri", *Anayasa Yargısı*, Sayı 33, Yıl 2016, s. 253.

³⁸ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 63.

³⁹ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 63, 64.

Anayasa'nın 123. maddesinde idarenin kuruluş ve görevleri ile bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir. Bu nedenle idarenin ve idarenin görevlerinin düzenlenmesinin kanuni düzenleme ile mümkün olduğu, kanun dışında başka herhangi bir düzenleme ile gerçekleştirilemeyeceği ifade edilebilir. Ancak Anayasa'nın 106. maddesinin 11. fıkrasında bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulmasının Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile mümkün olduğu belirtilmiştir. Bahse konu bu hüküm istisna hüküm niteliğindedir. Genel hüküm Anayasa'nın 123. maddesinde de ifade edildiği gibi düzenlemelerin kanun ile yapılmasıdır. İstisna hüküm niteliğinde olan hüküm Anayasa'nın 106. maddesinin 11. fıkrasında ifade edildiği şekilde bazı alanlarda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlemenin yapılabileceğidir. İstisna hükümlerin dar yorumlanması ilkesi gözetildiğinde bakanlıkların teşkilat birimlerinde çalışan kamu görevlilerinin özlük haklarına ilişkin düzenlemelerin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilebilir. İstisna niteliğinde olan Anayasa'nın 106. maddesinin 11. fıkrası dar şekilde yorumlanmalı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleme yapılacak hususların sınırlı olduğu kabul edilmelidir. Aksi durum olan kamu görevlilerinin özlük haklarına ilişkin hususların Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenebileceğini kabul etmek Anayasa'ya uygun olmayacaktır⁴⁰.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde askıya alınabilen ve sınırlanabilen çeşitli haklar bulunmaktadır. Bu haklardan birisi de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenleyen 5. maddedeki özgürlük ve güvenlik hakkıdır. İlgili maddenin birinci fıkrasında kişinin hürriyetinden mahrum bırakılmasına sebep olan altı neden belirtilmiş olup bu altı neden dar bir şekilde yorumlanmalıdır. Dar yorum metodunun uygulanması kişinin hürriyetinden mahrum bırakılmasını engelleyecek, bununla beraber bu nedenlerin geniş yorumlandığında ortaya çıkacak olan kişinin keyfi bir şekilde hürriyetinden yoksun bırakılmasının önüne geçilecektir⁴¹. Özgürlüklerin asıl başka bir deyişle genel, sınırlamaların ise istisnai nitelikte hükümler olduğundan bahsedilebilir. Kişilere tanınan hakları sınırlayan istisna nitelikteki hükümlerin hakkın kuruluş amacının gerçekleşmesi, özgür ortamın sağlanması açısından dar bir şekilde yorumlanması gerekmektedir.

Genel hükümler genişletici yoruma tabi tutulurken istisnai hükümler dar yoruma tabi tutulmalıdır. İstisnanın istisnası niteliğinde olan hükümler de genel kural anlamı taşıdığı için genişletici yoruma tabi tutulmalıdır⁴².

⁴⁰ Yelken, H., *Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Anayasal Denetimi*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2022, s. 109, 110.

⁴¹ Kıvanç, Ü., "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Sınırlamanın Dar Yorumu İlkesi", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2020, Cilt 17, Sayı 2, s. 605.

⁴² Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 65.

D. YETKİYE DAİR HÜKÜMLERİN YORUMLANMASI

Anayasal organların yetkisiz olması asıl iken yetkili olmaları istisnadır. Anayasal organların yetkili olmaları istisna olduğu için bu istisnalar yorum yoluyla genişletilemez ve dar şekilde yorumlanmaları gerekmektedir⁴³.

Yorum ilkeleri kapsamında yetkinin dar hürriyetin ise geniş yorumlanacağı ilkesi mevcuttur. Devlet organlarının yetkileri yorumlanırken dar yorumlanmalı bireylerin hak ve hürriyetleri yorumlanırken ise geniş yorum uygulanmalıdır. Bir kişinin hürriyete sahip olup olmadığı noktasında tereddüt mevcut ise o kişinin o hakka ve hürriyete sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu ilkenin sebebi kişinin hür olmasının asıl kişiye devletin müdahale edebilmesinin ise istisna olmasıdır⁴⁴.

Hakka yönelik olarak müdahalelerde idarenin ve yargı organlarının meşru amaç unsurunu genişletmemesi gerekmektedir. Meşru amaç müdahaleyi gerçekleştiren makamlarca açık bir çek niteliğinde görülmemeli bu amaçla müdahalede bulunan makamın ispat yükü altında olduğunun kabulü gereklidir⁴⁵. Kişiyi tanıyan hakkın geniş yorumlanması, devletin müdahalesi ve diğer müdahalelere sebep olan sınırlama sebeplerinin ise dar yorumlanması gerekmektedir. Bireyin korunması hususu göz önüne alındığında haklar ve sınırlama sebepleri yorumlanırken bu şekilde hareket edilmelidir.

E. AYNALAMA PRENSİBİ VE DİYALOGCU YAKLAŞIM

Ulusal mahkemeler genişletici yorum yaparken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin belirlediği standartların altına düşmemeli ve karar verirken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin standartlarını göz önünde bulundurmalıdırlar. Bu prensip aynalama prensibi olarak ifade edilmektedir. Bir diğer prensip ise diyalogcu yaklaşımdır. Diyalogcu yaklaşıma göre ulusal mahkeme karar verirken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararını ve standardını birebir uygulamak zorunda olmayıp çeşitlendirmenin de mümkün olması gerektiğini savunmaktadır. Ulusal mahkemelerin gerekçesini ortaya koyarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadından ayrılabilmesi belirtilmiştir. Ancak diyalogcu yaklaşım fikri de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının dikkate alınmayacağı anlamına gelmemektedir. Aynalama prensibi genişletici bir çaba olarak başlamış diyalogcu yaklaşım ise tam tersi sonuç doğuran bir prensip olmuştur. Her ne kadar başlangıçta bu husus bu şekilde düşünülüp Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadı noktasında şüpheli yaklaşımın geniş yorumlamayı olumsuz etkilediği düşünülse de ulusal mahkemelerin uygulayıcıları diyalogcu yaklaşım ile kendi

⁴³ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 78.

⁴⁴ Gözler, "Yorum İlkeleri", s. 80.

⁴⁵ Karan, U., *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-3, Avrupa Konseyi 2018, s. 140.

ulusal hukuklarındaki temel hakları geniş yorumlama sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Süreç içerisinde diyalogcu yaklaşım Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yorumuna direnen temel hakları çeşitlendiren ve somutlaştıran bir diyalog sürecine evrilmiştir⁴⁶. Aynalama prensibi genişletici yorum uygulanırken kullanılan araçlardan birisidir. Aynalama prensibinde Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sözleşmeyi yorumladığı ve uyguladığı içtihatlardan yararlanarak kapsamı belirlerken bu içtihatları göz önünde bulundurup uygulayacağı normu genişleterek yorum yapmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin aynalama prensibinden yararlanarak genişletici yorum ilkesine bağlı kalarak vermiş olduğu bireysel başvuru kararları bulunmaktadır. Bunlardan birisi Anayasa Mahkemesi Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun 2012/12 başvuru numaralı bireysel başvuru kararında⁴⁷ başvurucular hukuk davalarının henüz ilk derece mahkemesinde karara bağlanmamış olması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu kararda Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkının kapsamını belirlerken genişletici yorum ilkesine başvurmuş, aynalama prensibinden yararlanmışır. Sözleşme'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkı düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında kişinin adil yargılanma hakkı kapsamında olan alt hakları belirlenmiş olup bağımsız mahkemede yargılanma hakkı, tanık dinletme hakkı gibi haklar açıkça ifade edilmiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi silahların eşitliği, çelişmeli yargılama hakkı gibi hakları zımni unsur olarak kabul edip genişletici yorum yaparak adil yargılanma hakkının kapsamına dahil etmiştir. Anayasa Mahkemesi de aynalama prensibinden yararlanmış yorum yaparken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadında belirlediği unsurları göz önüne almıştır. Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının kapsamı içerisine açıkça düzenlenmeyen çelişmeli yargılama, silahların eşitliği gibi prensipleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadı ve yorumundan yararlanarak adil yargılanma hakkının kapsamına dahil etmiştir. Kararda "42. Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan alt ilke ve haklar; esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararda, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir.

43. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil

⁴⁶ Erdoğan, M., s. 193, 197.

⁴⁷ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun Başvurusu, T. 17.09.2013, Baş. No: 2012/12, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, E.T. 09.11.2011.

olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır." düzenlemesine yer verilmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle karşılaştırmacılığın özünde yatan ana düşüncelerden küresel diyalog dünyada insan haklarının geniş yorumlanması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Anayasa hukukunda temel ilke olan insan onuru, eşitlik, özgürlük, hukuk devleti, demokrasi gibi kavramlar uluslararası toplumun üzerinde anlaştığı değerlere göre şekillenmektedir. Küresel sistem içerisinde yer alan devletler yaşayan ve evrime uğrayan kavramları diyalog yoluyla geliştirerek insan haklarının geniş yorumlanmasını sağlamaktadırlar⁴⁸.

Diyalogçu yaklaşımda farklı mahkemelerin kararları ve farklı normlar göz önünde bulundurularak değerlendirmede bulunulur. Anayasal ödünç almada da bu yönden diyalogçu yaklaşım gibi hareket edilerek farklı mahkemelerin normları ve kavramları yorumlamaları sonucu ortaya çıkan kararlardan yararlanılmaktadır. Anayasal ödünç alma ile ifade edilmek istenen anayasa hukuku ve temel haklara ilişkin olarak yorumlanması gereken kavramların, normların ve uygulamaların küresel sistem içerisinde yer alan ulusal anayasa mahkemeleri düzleminde birbirleriyle etkileşim içerisinde olmaları ve yargısal diyalog faaliyetini yerine getirmelidir. Anayasal ödünç almada ulusal mahkemelerin yargıçları başka mahkemelerin kararlarını bu kararlardaki yaptığı yorumlar ve uygulanan normları da değerlendirerek yorum anlayışını da göz önüne alıp temel hakları en geniş yorumlayabileceği mahkemeyi seçme özgürlüğüne sahiptir⁴⁹. Bir başka ifade ile anayasal ödünç alma ile yargıç diğer tüm ulusal mahkemelerin değerlendirmelerini göz önüne alıp temel hakkı en geniş bir şekilde yorumlayıp uygulayabileceği muhakemeyi seçmektedir.

F. ÖZERK KAVRAMLAR DOKTRİNİ VE EVRİMSEL YORUM

Özerk kavramlar doktrini, bir hukuki kavram yorumlanırken Mahkeme'nin kavrama verdiği anlamın ulusal hukukta kavrama yüklenen anlamdan farklı olabileceğini ifade eder⁵⁰. Mahkeme ile ifade edilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. 1980'li yıllar boyunca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, evrimsel yorum ve özerk kavramlar doktrini ile geliştirdiği temel hak ve özgürlükleri genişletici yorumunu korumaya çalışmıştır⁵¹. Sözleşmenin dönemin şartlarına göre yorumlanması gerektiği ve bulunulan zaman dilimindeki uygulamasının farklı olabileceği de evrimsel yorumun gereğidir.

⁴⁸ Topukcu, s. 220.

⁴⁹ Topukcu, A., *Mahkemeler Arası Etkileşim ve Yargısal Diyalog*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 88.

⁵⁰ Erdoğan, M., s. 45.

⁵¹ Erdoğan, M., s. 47.

Özerk yorum kavramı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin maddelerinin ayrı bir okumaya konu olması gerekliliğini ifade eder. Sözleşme'de kullanılan terimlerin iç hukuktaki anlamlarından bağımsız oldukları belirtilir. Sözleşme'nin konu ve amaca bağlı olarak yapılan yorumunun da bir gerekliliği olarak özerk yorum ortaya çıkmıştır. Sözleşme'nin hükümleri ve terimleri, Sözleşme'nin kendi bağlamında, kendi sistem ve amaçlarına referans ile yorumlanacaktır. Bu anlamda bakıldığında, özerk yorum sistematik veya teleolojik görüşlere dayanıyor denilebilir⁵². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kavramlara anlam yüklerken taraf devletlerin iç hukukunda mevcut olan anlamlardan farklı bir anlam verebilmesi özerk kavramlar doktrininin gereğidir. Başka bir ifade ile mahkeme bir kavrama anlam yüklerken taraf devletin yüklediği anlamdan farklı bir anlamı ortaya koyması, sözleşme hukuku bağlamında özerk anlama sahip olabilmesi özerk kavramlar doktrininin gereğidir⁵³.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin dinamik ve evrimsel yorum yaklaşımının sonucunda özerk kavramlar doktrini ortaya çıkmıştır. Mahkeme Sözleşme'de yer alan terim ve kavramları yorumlarken iç hukuktaki düzenlemelerden ayrılmış kendisini bu düzenlemelere bağlı görmeyerek günün koşullarına göre anlamı belirlemeye çalışmıştır. Mahkeme'ye göre iç hukuk düzenlemelerine bağlı kalmak gelişen ihtiyaçlara cevap verme noktasında sorun teşkil edebilir. Bu sebeple Mahkeme Sözleşme'deki özerk kavramlara devletlerin getirmiş olduğu tanımlamaların ötesinde değere sahip olarak değerlendirmiş, iç hukuktaki kavramların başlangıç noktasından öte anlam ifade etmediğini değerlendirilmiştir⁵⁴. Örneğin Mahkeme haberleşme özgürlüğüne ilişkin olarak iç hukuktaki haberleşme kavramları ile yetinmeyerek günün koşullarında mevcut olan haberleşme unsurlarını göz önüne alıp Sözleşme'yi değerlendirip özerk kavramı iç hukuklardan bağımsız olarak değerlendirdiğinde dinamik ve evrimci yorum yaklaşımının da etkisiyle özerk kavramlar doktrininin göz önüne alarak yorumlanmış olacaktır.

Dinamik ve evrimci yorum yaklaşımının doğal sonucu olarak özerk kavramlar doktrini oluşmuştur. Diğer bir ifade ile otonom kavramlar doktrini ortaya çıkmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mülkiyet hakkı kavramını otonom bir kavram olarak görerek ekonomik değerlere sahip pek çok mal varlığının değe-

⁵² Yılmaz, M.Ş., *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Yorum Yöntemleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 88, 90.

⁵³ Keskin, E., "AİHM'nin Türkiye Hakkında İfade Hürriyetine İlişkin Verdiği Kararlarda Takdir Marjı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 69, Sayı 3, Yıl 2020, s. 1393; Harris, D.J., / O'boyle, M., / Bates, E. P. / Buckley, C., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku* (Çev. Mehveş Bingöllü Kılıç/Ulaş Karan), Avrupa Konseyi, Ankara 2013, s. 17.

⁵⁴ Salihpaşaoğlu, Y. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Aile Hayatına Yüklediği Anlamın Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, <http://www.kadinvehukuksempozyumu.com/bildiriozeti/Ya%C5%9Far%20Salihpa%C5%9Fao%C4%9Flu.pdf>, E.T. 29.11.2021.

rini kapsayacak şekilde genişletme eğiliminde olması genişletici yorum ilkesinin kullanıldığını göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sadece taşınır ve taşınmaz malları değil patent hakkı girişim özgürlüğü gibi birçok hakkı da mülkiyet hakkı kavramı içerisine değerlendirip geniş bir şekilde yorum yapmaktadır⁵⁵.

Anayasa Mahkemesi sendikal hakları ilişkin olarak verdiği bireysel başvuru kararında genişletici yorumu sağlamaya yönelik olarak bir araç olan özerk kavramlar doktrinini kullanmıştır. Mahkeme kararında⁵⁶ “*Sendika hakkı, örgütlenme özgürlüğünün bir parçasını oluşturmaktadır. Bu hak, mensuplarının menfaatlerini korumak üzere yapılan sendikal faaliyetlere izin verilmesini de gerektirmektedir. Bu çerçevede her ne kadar ayrı bir hak grubu teşkil etmeseler de grev ve toplu sözleşme hakkı, üyelerinin menfaatlerini korumak için sendikaların kullanabileceği en önemli yollardandır*” düzenlemesine yer verilmiştir. Grev ve toplu sözleşme hakkı bireylere tanınmış haklardandır. Sendika hakkı örgütlenme özgürlüğü olarak değerlendirilmektedir. Özerk kavramlar doktrininden yaralanılarak sendika hakkının kapsamı, sendikaların kullanabileceği yollar genişletilmiş bireye ait olan grev ve toplu sözleşme hakkının sendikalar tarafından kullanılabilmesi tespit edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi iç hukuktaki bir kuralı veya önlemi yorumlarken bunun Anayasa'nın konusu ve amacı ile uyumlu olup olmadığını göz önüne alarak yapmaktadır. Mahkeme gerçekleşen hukuki işlem ve eylemlerin Anayasa hükümlerinin amacı ile bağdaşır bağdaşmadığını inceleyerek yaşayan belge değerlendirmesi niteliğine de eğimli olduğunu göstermektedir. Anayasa Mahkemesi bu tavrıyla, genişletici yorum ilkesinin araçlarından olan evrimsel yorumu benimsemeye yönelik olduğunu göstermektedir⁵⁷.

Özerk yorum, dinamik yorum, orantılılık ve dengeleme gibi yorum ilkeleri insan hakları alanında en çok başvurulan ilkelere dir. Dinamik yorum ile amaçlanan uygulayıcının önüne gelen bir kavramın zamanın şartları ve özüne uygun bir biçimde yorumlanmasıdır⁵⁸. Oluşturulmuş olan anayasalar ve diğer hukuki metinler günün şartları ve insan haklarının anlayışı zaman içerisinde değiştiğinde değişime tabi tutulmalıdır. Günün şartlarına ve insan haklarına uygun olmayan anayasalarda kısa zaman aralıklarıyla devamlı bir şekilde değişim yapılması ihtiyacı ortaya çıkmakta, bunun zorluğu da gözetildiğinde bunun yerine temel hak ve özgürlüklerin yorumlanmasında özgürlükçü bir yorum anlayışının benimsenmesi

⁵⁵ Tabak, B., *Mülkiyet Hakkı ve Anayasa Mahkemesi'nin Mülkiyet Hakkına Bakışı*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2016, s. 60.

⁵⁶ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, Kristal-İş Sendikası Başvurusu, T. 02.07.2015, Baş. No: 2014/12166, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, E.T. 06.11.2011.

⁵⁷ Erdoğan, M., s. 207.

⁵⁸ Hazar, Z., *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Haziran 2021, s. 36.

gerekmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin esas uygulayıcısı olan yargı mercileri özgürlükçü yorumlarda bulunarak temel hak ve özgürlükleri günün şartlarına uygun olarak değerlendirebileceklerdir⁵⁹.

III. ANAYASA MAHKEMESİ VE UYGULAMADA GENİŞLETİCİ YORUM

A. ANAYASA MAHKEMESİ VE SİYASİ PARTİ KAPATMA UYGULAMASINDA GENİŞLETİCİ YORUM

1982 tarihli Anayasamızın 69. maddesinde siyasi partilerin uyacakları esaslar düzenlenmiştir. Maddenin 4. Fıkrasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından açılan dava üzerine siyasi partilerin kapatılmasının Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlandığı ifade edilmiştir. Maddeden de anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinden birisi de siyasi parti kapatma davalarını karar bağlamaktır. Anayasa Mahkemesi siyasi parti kapatma davalarını inceleyen uygulanacak normları belirleme esnasında yorum yöntemlerinden ve ilkelelerinden faydalanmaktadır. Genişletici yorum ilkesi de Anayasa Mahkemesi'nin faydalandığı ilkelerden birisidir.

Anayasa Mahkemesi 1984/1 E. 1984/1 K. Sayılı siyasi parti kapatma davası kararında⁶⁰, davacı Cumhuriyet Başsavcılığı, davalı Doğru Yol Partisi'nin 2820 sayılı Kanun'un 96/2 ve 97. maddelerine aykırı davrandığı gerekçesiyle kapatılmasına karar verilmesi istemi karara bağlanmıştır. Mahkeme, 2820 sayılı Kanun 96/2. maddesine göre değerlendirmede bulunmuştur. 96. maddenin 2. fıkrasında "*kurulacak siyasi partiler kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar*" düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi beyan etmek ve iddiada bulunmak kavramına ilişkin olarak tanımlara yer vermiş, beyan etme ve iddia ile ne ifade edildiğini ortaya koymuştur. Mahkeme lafzi yorum yöntemini kullanmış bununla beraber iddia etmek ve beyan etmek ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek nitelikte olan ima, telmih, izlenim, telkin gibi kavramları da incelemiştir. Ceza kanununun farklı maddelerindeki ima, telmih gibi kavramların yer verildiği maddeler incelenmiştir. Mahkeme, siyasi partinin hukuki varlığına son vermek amacıyla açılan bir davada 96. maddenin 2. fıkrasındaki beyan ve iddiadan imaj yaratmak, izlenim bırakmak gibi durumların anlaşılmaması gerektiğini 1984/1 E. 1984/1 K. Sayılı siyasi parti kapatma davası kararında belirtmiştir. Beyan ve iddia ifadelerinin geniş yorumlanmak suretiyle imaj yaratmak, izlenim bırakmak gibi durumları ortaya çıkarmasının olanaksız olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber Mahkeme kanunsuz

⁵⁹ Yıldırım, Y., *Türk Kamu Hukukunda Bilim ve Sanat Hürriyeti ve Uygulamaya Yansımaları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019, s. 40.

⁶⁰ AYM, Siyasi Parti Kapatma Kararı, T. 28.09.1984, E. 1984/1, K. 1984/1, <https://siyasispartikararlar.anayasa.gov.tr/SP/1984/1/1>, E.T. 12.12.2021.

suç olmaz ilkesi gereğince yasada yasak eylemin açıkça belirtilmesi gerektiğini genişletici yorum ile sınırların aşılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Mahkeme değerlendirmede bulunurken sınırlayıcı nitelikte, yaptırıma bağlanmış olan ifadelerin geniş yorumlanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.

Siyasi partilerin varlıklarını sürdürmesi demokrasi açısından kaçınılmaz bir gereksinimdir. Siyasi parti kurulması ve siyasi partilerin varlıklarını sürdürmeleri özgürlüklerin korunması demokratik hayat açısından vazgeçilmezdir. Sınırsız şekilde kullanılmayacak olunan bu özgürlüğün bazı durumlarda sonlandırılması mümkündür. Diğer bir ifadeyle yasaklanmış olan eylemler gerçekleştirildiği takdirde siyasi partilerin varlıklarına son verilebilir. Ancak siyasi partilerin varlıklarını sürdürmelerinin kural, özgürlük ve kapatılmalarının istisna, sınırlama olmaları nedeniyle siyasi partilerin kapatılmaları söz konusu olduğundan sınırlayıcı kavramların dar şekilde yorumlanması gerekmektedir. Yukarıda açıklanan 1984/1 E. 1984/1 K. Sayılı siyasi parti kapatma davası kararında Anayasa Mahkemesi siyasi partinin kapatılmasına neden olacak kavramların dar yorumlanması gerektiğini belirtmiş özgürlüğü temel alacak şekilde yorum yapmıştır. Yaptırıma bağlanmış olan bir kavramın kendisinin geniş yorumlanmak sureti ile lafzını aşar nitelikte ortaya konulması, diğer bir ifade ile genişletici yorum yapılarak yaptırım alanının genişletilmesi hukuka uygun olmayacaktır. Sınırlayıcı nitelikte olan kavram geniş yorumlanmış olsaydı siyasi partinin varlığını sürdürmesi noktasında özgürlüğü sınırlayıcı şekilde hareket edilmiş olurdu. Siyasi partilere dair özgürlüklerin korunması ve özgürlükleri sınırlayıcı şekilde hareket edilmesi demokratik hukuk devletinin gereklerine uygun olmayacağından belirtilen nedenlerden ötürü Anayasa Mahkemesi'nin kararına katılmaktayız.

B. ANAYASA MAHKEMESİ VE NORM DENETİMİ UYGULAMASINDA GENİŞLETİCİ YORUM

Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinden olan norm denetimi diğer normların, en üst norm olan Anayasa'ya uygunluğunun incelendiği denetim türüdür. Bu denetimin ön koşulu, yorum faaliyeti uygulanacak olan Anayasa normunun anlamını ortaya koyarak oluşturulur. Anlamı tam olarak açık olmayan Anayasa normunun açık ve anlaşılır hale getirilmesi yani yorumlanması norm denetiminde ön koşuldur⁶¹. Anayasa yargısında kullanılan belli başlı yorum yöntemleri arasında sözel yorum, sistematik yorum, tarihsel yorum, amaçsal yorum ve anayasaya uygun yorum norm denetimine ilişkin davalarda kullanılmaktadır. Bu yöntemler kullanılarak normun açık ve anlaşılır hale gelmesi sağlanmaktadır. Normun gâyesini yani amacını ortaya koymaya çalışan kanun koyucunun belli bir zaman-

⁶¹ Gülener, S., "Bireysel Başvuru ve Anayasal Denetimde Anayasal Yorum: Anayasa Yargısı Sistemini İki Farklı Boyut Aracılığıyla Anlama", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2014, Cilt 30, Sayı 1, s. 312.

daki iradesini değil de zaman faktörünü göz önüne alarak gerçek anlamını ortaya koymaya çalışan yorum yöntemi amaçsal yorum yöntemidir. Diğer bir ifade ile gaye, nesnel, teleolojik, objektif yorum yöntemi olarak da adlandırılır. Anayasa Mahkemesi kararında⁶² “*Hukukta yapılacak yorumlarda sözden çok öze önem verilmesi ve yorumda sözün özü belirtmeğe yarayan bir araç olduğunun kesinlikle göz önünde tutulması, çağdaş hukuk biliminin benimsendiği temel ilkelerdendir. Burada üniversite deyimini yorumlarken benimsediğimiz yol, öze de önem veren bir yol olmak bakımından üstün bir durumdur; oysa yasaların yalnızca üniversite adı altında kurdukları kuruluşları üniversite saymak ve üniversite görevi yapan başka yüksek eğitim ve öğretim kurumlarını yalnızca üniversite adı altında kurulmadıkları için üniversite saymaktan kaçınmak, ancak söze ve kurumun kuruluş biçimine önem veren bir yorum olur bu da çağdaş yorum kurallarına uygun düşmez.*” düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin kararda belirttiği yoruma katılıyoruz. Metnin sözünün önemsiz olmadığı aşikardır. Fakat bir metnin özünü ortaya çıkarmak da uygulayıcıların görevleri kapsamındadır. Sırf lafızda yer almıyor diye düşünerek özündeki anlamın dışına çıkılması hak kayıplarının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Ancak lafızda açık olan bir hususun da özü farklı denilerek değiştirilmesi hukuki güvenliği zedeleyeceği için uygulanmamalıdır.

Anayasa’da yer alan düzenlemeler yasama ve yürütme organları tarafından sınırlı bir şekilde uygulanırken yargı organları da bu sınırları aşmayacak şekilde uygulamada bulunmalıdır. Anayasaya uygunluk denetimi yapan yargı mercilerinin bu sınırlamalara uyması zorunludur. Uygulayıcılar anayasaya uygunluk denetimi yaparken yorumlama ve metne içerik kazandırılması faaliyetinde bulunmaktadır. Metinde yer alan genel ve soyut ifadeler uygulayıcılar tarafından somutlaştırarak sınırları belirlenmektedir⁶³.

1988 yılında Yükseköğretim Kanunu’nda değişiklik yapılarak dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla örtünmesi kız öğrencilerine serbest hale getirilmiştir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi’ne başvurulmuş Anayasa Mahkemesi de 7 Mart 1989 tarihli 1989/1 Esas 1989/12 Karar sayılı kararında⁶⁴ düzenlemeyi Anayasa’ya aykırı bularak iptal kararı vermiştir. Sonrasında tekrar düzenleme yapılmış kanun ile türban veya örtü ifadelerine yer verilmeden yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafetin serbest olduğu vurgulanmıştır. İlgili kanun Anayasa Mahkemesi’nce iptal istemiyle incelendiğinde Anayasa Mahke-

⁶² AYM, Norm Denetimi Kararı, T. 12.01.1971, 1969/31 E. 1971/3 K., https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1971/3?Donemler_id=1&EsasNo=1969%2F31, E.T. 24.10.2021.

⁶³ Korucu, S., *Yargısal Aktivizm: Anayasa Sınırların Yargısal Yollarla Belirlenmesi Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, 1.Baskı, 2014, s. 15.

⁶⁴ AYM, Norm Denetimi Kararı, T. 07.03.1989, 1989/1 E. 1989/12 K., <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1989/12?EsasNo=1989%2F1>, E.T. 08.05.2022.

mesi kanunun iptaline karar vermemiş ancak yasama iradesini geçersiz kılmasa da farklı bir anlam yükleyerek boyun ve saçların örtü veya türbanlı örtülmesini kanunla sağlanan serbestinin dışında tutulduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi ilgili kararda yasama iradesinin yüklediği anlamı aşacak nitelikte yorumlama faaliyetinde bulunmuş ve buna göre karar vermiştir. Yasama iradesi kılık kıyafet serbestisi açısından hangi kıyafetlerin veya ne kılıkta bulunulmanın serbest olduğunu belirtmemiştir. Başka bir ifadeyle sınır koymadan her türlü kılık ve kıyafetin yükseköğretim kurumlarında serbest olduğunu düzenlemiştir. Anayasa Mahkemesi 1989/1 E. 1989/12 K. Sayılı kararında yorum faaliyetinde bulunurken normun kapsamını belirlerken özgürlüğü geniş şekilde değerlendirmemiş, yasama iradesini geçersiz kılmasa da farklı bir anlam yükleyerek boyun ve saçların örtü veya türbanlı örtülmesini kanunla sağlanan serbestinin dışında tutulduğunu belirtmiştir. Yasama iradesi geçersiz kılınmasa da normun ulaşmak istediği serbestlik amacını kısıtlar şekilde başka bir ifadeyle normun kapsamını daraltır nitelikte yorumlamada bulunmuş eğitim hakkını kısıtlar şekilde karar vermiştir.

Belli yasama işlemleri yargı denetiminde bırakılmış işlemlerdir. Parlamento kararları bu işlemlere örnek olarak verilebilir. 1982 Anayasa'sındaki hükümlere göre belirli istisnalar dışında parlamento kararları Anayasa Mahkemesi denetimine tabi değildir. Ancak Anayasa Mahkemesi yargısal denetimi dışında bırakılmış olan bazı parlamento kararlarını eylemli içtüzük değişikliği niteliğinde görerek kendi denetim alanını genişletmiştir. Denetim alanını genişletilirken yorum yolunu kullanmış bu surette karar vermiştir⁶⁵.

Anayasa yargısı kurumunun siyasi iktidarın hukuk yoluyla sınırlanması yollarından biri olduğu kabul edilebilir. Bu kabul edildiğinde anayasa yargısını kullanacak olan uygulayıcıların birtakım ilkeler doğrultusunda karar alması gerekmektedir. Uygulayıcılar Anayasa'nın emredici hükümlerine aykırı karar veremezler ancak birden fazla anlama gelmesi söz konusu olduğunda uygulayıcıların bireysel özgürlükleri ve hakları genişletecek tercihlerde bulunması anayasa yargısının yukarıda belirtilen kabulü doğrultusunda bir tavır takındığı anlamına gelecektir⁶⁶.

Anayasa Mahkemesi 425 ve 430 sayılı kanun hükmünde kararnamelere ilişkin nitelendirmelerde bulunurken olağanüstü hâl durumunda çıkarılan kanun hükmünde kararnameleri incelerken yer ve zaman bakımından sınırlı olmak şartıyla olağanüstü halin gerekli kıldığı konuda çıkarıldığı takdirde hukuka aykırılığın olmadığı görüşündedir. Olağanüstü hâl döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararnamenin olağanüstü halin gerekli kıldığı konuda çıkarılmış hükümler olarak nitelendirilmesi durumunda bu kuralın olağanüstü hâl kanun hükmünde

⁶⁵ Korucu, s. 150.

⁶⁶ Korucu, s. 160.

kararname kuralı niteliğinde olduğunu kabul etmektedir. Bu durumu incelediğimizde Anayasa Mahkemesi, yürütme organına olağanüstü hâl durumunda alınacak önlemler noktasında takdir yetkisi açısından geniş yorum uyguladığı kanaatine varılabilir. Mahkeme olağanüstü halin yer ve zaman bakımından sınırları içerisinde kalması şartıyla olağanüstü halin gerekli kıldığı önlemlerin tayininde yürütmenin sahip olduğu takdir yetkisini geniş yorumlama eğilimindedir. Mahkeme olağanüstü hâl durumlarında dönemin şartları gereği yürütme organının takdiri yetkilerinin olağan zamana göre genişlemesi, temel hak ve özgürlüklerin ise olağan zamana göre daha ileri ölçüde kısıtlanabilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir⁶⁷.

Anayasa Mahkemesi kararında⁶⁸ “... *Bu hükmü hukuk devleti ilkesi ile bağdaştırabilmek olanağı yoktur. Anayasa'nın 125. maddesinin yedinci fıkrası olağanüstü yönetimlerde yasanın yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabileceğini belirtmektedir. Bu hükmün karşıt anlamından olağanüstü yönetim usullerinde dahi iptal davası açılmasını engellemeyeceği anlaşılmaktadır. Olağanüstü hâl bir keyfilik ve denetimsizlik yönetimi değildir. Olağanüstü yönetimlerde yetkili makamların yaptıkları bireysel ve düzenleyici işlemlerin idari yargı denetimine bağlı olması gerektiğinden kuşku duyulamaz. Özgürlükçü demokratik düzeni benimsemiş ülkelerde bunun tersi düşünülemez. Ancak, bu madde 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nda değil yalnızca Olağanüstü Hal Bölgesi için çıkarılmış olan 285 sayılı Olağanüstü Hal KHK'sinde değişiklikler yapmaktadır ve Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasında çıkarılabileceği ve 148. maddesinde biçim ve öz yönlerinden Anayasa'ya aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralı niteliğindedir. Bu nedenle, bu maddeye yönelik iptal isteminin yetkisizlik nedeniyle reddi gerekir*” düzenlemesine yer verilmiştir.

Yukarıdaki bahse konu kararda Anayasa Mahkemesi olağanüstü halin gerekli kıldığı konu ile ilgili değerlendirme yaparken bu kavramı genişleten nitelikte bir yorum tarzını benimsemiştir. Bu olaydan en son Anayasa Mahkemesi olağanüstü halin gerekli kıldığı konu kavramını geniş yorumlamış kanun hükmünde kararnamenin Anayasa'ya aykırılığı noktasında yasama ve yürütme organına çağrıda bulunmakla yetinmiştir⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi'nin olağanüstü dönemlerde yürütme organının serbest takdir alanına müdahaleden kaçınmaya özen gösterdiği ifade edilebilir. Olağanüstü dönemlerin zamanın koşulları ve şartlarına göre daha farklı olduğu değerlendirildi-

⁶⁷ Öden, M., “Anayasa Mahkemesi ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnemelerinin Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi”, *AÜHFD*, Cilt 58, Sayı 3, Yıl 2009, s. 676.

⁶⁸ AYM, Norm Denetimi Kararı, T. 10.1.1991, E. 1990/25, K. 1991/1, AYMKD, Sayı 27 Cilt 1, s. 107-108.

⁶⁹ Öden, s. 681.

rilerek Anayasa'nın öngördüğü sınırlar içerisinde yürütme organının kanun hükmünde kararname çıkarmasına ve olağanüstü halin gerekli kıldığı somut önlemleri belirleme yetkisi noktasında Mahkeme yürütmeye olağan dönemlere nazaran daha geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin olağanüstü dönemlerde yürütmenin takdir yetkisi noktasında geniş yorumlama tekniğini kullandığı bahsedilebilir. Mahkeme yürütme organına müdahaleden kaçınmaya özen göstererek olağanüstü hâl rejimlerinin mahiyetine uygun düşecek nitelikte yaklaşım sergilemektedir⁷⁰.

Anayasa Mahkemesi norm denetimi kararında⁷¹ davanın niteliğine ilişkin olarak geniş yorum tekniğini kullanmış ve bu şekilde karar vermiştir. Karara konu olayda itiraz yoluna başvuran Sayıştay'ın birinci dairesidir. İl özel idaresi genel sekreteri ve il özel idaresi genel sekreter yardımcısına fazladan ek ödeme yapılması nedeniyle meydana gelen kamu zararının tahsili amacıyla düzenlenen raporun sonucunda yapılan yargılamada itiraza konu kuralların Anayasa'ya aykırı olduğu kanaatine varan Sayıştay ilgili kuralların iptali için başvuruda bulunmuştur. Akabinde mahkemenin yaptığı değerlendirmede Anayasa'nın 152. ve 6216 sayılı kanunu 40. maddesine değinilmiş, bir davaya bakmakta olan mahkemenin o dava sebebiyle uygulanacak olan kanun veya kanun hükmünde kararname hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığı durumunda veya tarafların ileri sürmesi takdirinde ciddi olduğu kanısına varırsa iptal amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabileceği belirtilmiştir. Somut norm denetimi olarak adlandırılan bu yol itiraz yoludur. İtiraz yoluna sadece mahkemeler başvurabilir. Mahkeme sıfatına haiz olmayan kurumların bu yola başvurmaları mümkün değildir. Bahse konu kararda Anayasa Mahkemesi'nin 2010/202 E. 2010/207 K. 27/12/2012 tarihli kararına atıfta bulunulmuş yargısal faaliyet ve Sayıştay'ın bu açıdan konumuna ilişkin olarak değerlendirme yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda Sayıştay'ın kesin hükme bağlama görevi çerçevesinde verdiği kararların maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiği, kararın yargı kararı niteliğinde olduğu, Sayıştay'ın mahkeme niteliğini haiz bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonrasında Anayasa Mahkemesi dava kavramına ilişkin değerlendirmede bulunurken yukarıda da ifade ettiğimiz gibi geniş yorum tekniğini kullanmış ve değerlendirmede bulunmuştur. Kararda *"Anayasa'nın 152. maddesinde sözü edilen "dava" kavramının, özel usul kanunlarındaki anlamına bağlı kalınmaksızın, bir anayasa yargısı terimi olarak, anayasa yargısındaki işlev ve amacı gözetilerek yorumlanması gerekmektedir. Dava kavramı her usul hukuku dalında ayrı içerik ve şekillere büründüğünden, bunlardan birine bağlı kalınarak yapılacak tanım, diğer yargı kollarında görü-*

⁷⁰ Öden, s. 689.

⁷¹ Anayasa Mahkemesi, Norm Denetimi Kararı, T. 13.11.2014, 2014/172 E. 2014/170 K. Sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2014/170?EsasNo=2014%2F172, E.T. 06.11.2021>.

len işlerin dava kavramının kapsamı dışında bırakılması riskini taşımaktadır. Bu durum, anayasa yargısının işleviyle bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla Anayasa'nın 152. maddesinde sözü edilen dava kavramının tüm yargı kollarında görülen işler göz önünde bulundurularak anlamlandırılması kaçınılmazdır.” düzenlemesine yer verilmiştir.

Yukarıda ifade edilen karardaki dava kavramını yorumlarken Anayasa Mahkemesi amaçsal yorum yapmış, yorum ilkesi bazında da genişletici ilkeyi kullanarak özerk yorum doktrininden yararlanmış. Hukuk, ceza ve idari yargılarda dava kavramına yüklenen anlam ile anayasa yargısındaki dava kavramına yüklenen anlam farklı hale gelmiştir. Dava kavramının geniş yorumlanması ile temel hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında olumlu bir harekette bulunulmuştur⁷².

Anayasa Mahkemesi 2014/118 E. 2015/35 K. Sayılı norm denetimi kararında⁷³, Aydın 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nin Türk Ceza Kanunu 226. maddesinin 4 fıkrasında yer alan “doğal olmayan yoldan” ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı hususunda iptaline ilişkin başvurusu karara bağlanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesinde müstehcenlik ile ilgili cezai yaptırım düzenlenmiş olup 4. fıkrasında şiddetin kullanılması, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğal olmayan yollarla yapılan cinsel davranışlara ilişkin ses ve görüntülerin kullanılıp dağıtılmasına dair suçun yaptırımı düzenlenmiştir. Başvuran Mahkeme doğal olmayan yoldan ibaresinin nasıl yorumlanacağı, nasıl bir anlam yükleneceğinin net olmadığı hususlarını göz önüne alarak Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin değerlendirmede bulunurken müstehcenlik ile ilgili getirilen hükümlerle korunmak istenen başlıca hukuki menfaat noktasında tespitlerde bulunmuştur. Toplumun ar ve haya duyguları olarak da ifade edilen genel ahlâkın, korunmak istenen hukuki menfaat olduğu belirtilmiş genel ahlakın değişken olmakla birlikte belirli bir dönemde doğru, makul ve adil düşünceye sahip toplum genelinin benimsediği ahlak ve edep anlayışı olduğu ifade edilmiştir. Genel ahlak ve adaba aykırılığın tespitinde toplum düzeninin belirli kesiminin genel anlamda benimsediği düşüncelerin değil demokratik toplum düzenine ilişkin davranış kurallarının esas alınması gerektiği belirtilmiştir. Genel ahlak, yaptırım hukukuna ilişkin olarak düzenlendiğinde yani somut olaydaki gibi doğal olmayan yoldan ifadesi de değerlendirilerek bir suç-müeyyide ilişkisi oluşturulduğunda filin ağırlığı ve tehlikeliliğinin de gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sınırlandırmak istenen davranış değerlendirilirken demokratik toplumun temelini oluşturan hoşgörü, açık

⁷² Erdoğan, M., s. 76.

⁷³ Anayasa Mahkemesi, Norm Denetimi Kararı, T. 01.04.2015, 2014/118 E. 2015/35 K. Sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/35?EsasNo=2014%2F118>.

fikirlilik, çoğulculuk gibi değerlerin ve özgürlüğün genişletici yorum yöntemi kullanılarak yorumlanması ve bununla beraber davranışın demokratik toplumun ahlaki standartları üzerinde olumsuz etkisinin olup olmayacağına dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Mahkeme genel ahlaka ilişkin olarak tespitte bulunurken genişletici yorumun kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bireyin menfaati ile toplumun menfaati arasında denge kurma gerekliliği değerlendirilmiş, yaptırma bağlanmış olunan doğal olmayan yoldan davranışının kapsamının belirlenmesinde demokratik toplumun temellerine dair olan bazı kavramların ve özgürlüklerin genişletici yorum ile değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi 2014/164 E. 2015/12 K. Sayılı norm denetimi kararında⁷⁴ Eskişehir 1 Sulh Ceza Hakimliği'nin tutuklama kararı verilmesi talebinin ve verilen tutuklama kararına yapılan itirazın incelenmesi konusu ve merciine ilişkin olarak Anayasa'ya aykırılık hususu incelenmiştir. İlgili kararda sulh ceza hakimliğinin görevinin ve yetkilerinin düzenlendiği 5235 sayılı Kanun'un 10. maddesi ve 5271 sayılı Kanun'un 268. maddesine ilişkin iptal talebinde bulunulmuştur. Genişletici yorumun uygulanması noktasında bu karar incelendiğinde mahkemenin bakılmakta olan dava kavramına ilişkin olarak geniş yorum yaptığı anlaşılmaktadır. Anayasa'nın 152. maddesinde ve 6216 sayılı Kanun'un 40. maddesinde bir davaya bakmakta olan mahkemenin Anayasa'ya aykırılık durumunda Anayasa Mahkemesi'ne itiraz yolu ile başvurabileceği düzenlenmiştir. Madde metinlerinden de anlaşılacağı üzere mahkemenin Anayasa Mahkemesi'ne itiraz yolu ile başvurulabilmesi için bakılmakta olan bir davanın mevcut olması gerekmektedir. Eskişehir Sulh Ceza Hakimliği, tutuklama tedbirinin uygulanması istemi ile talep değerlendirildikten sonra itiraz konusu kuralın iptal istemi ile itiraz yoluna başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi, itiraz yoluna başvuran mahkemenin önünde herhangi bir dosya veya evrakın bulunmadığı ileri sürülebilirse de tutuklama tedbiri gibi önemli ve acil karar vermeyi gerektiren durumlarda bakılmakta olan dava kavramının geniş yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir. Mahkeme itiraz yolu ile önüne gelen bu soruna bakmakta yetkili ve görevli olduğu hususunda değerlendirmede bulunurken bakılmakta olan dava kavramını geniş bir şekilde yorumlamıştır. Mahkeme geniş yorumlamada bulunurken aksinin kabulü halinde hak ihlalinin oluşacağını değerlendirilmiştir. İlgili karara konu olayda itiraz yoluna başvuran Mahkemenin/Hakimliğin önünde dosya veya evrak mevcut değildir. Ancak mahkemenin, tutuklama tedbirinde önemli ve acil bir durum söz konusu olduğundan hızlı bir şekilde karar vermesi gerekmektedir. Aksi durumda kişi özgürlüğü ve hürriyetinin ihlali söz konusu olacaktır.

⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, Norm Denetimi Kararı, T. 14.01.2015, 2014/164 E. 2015/12 K. Sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/12?EsasNo=2014%2F164>.

1982 tarihli Anayasamızın 152. maddesine göre bir mahkemenin uygulanacak olan kanunun Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasını öne sürmesi için bakmakta olduğu davanın mevcut olması gerekmektedir. Bakmakta olunan davadan derdest yani halihazırda görülmekte olan dava anlaşılmaktadır. Mahkeme veya hakimliğe tevzi edilmiş olunan ve hala karara bağlanmamış, kesinleştirilmemiş olan dava bakılmakta olunan dava statüsündedir. Tutukluluk kararının verilmesi ve tarafın bu karara karşı itiraz etmesi sonrasında tutukluluk kararına itiraz gündeme gelmektedir. Tutukluluk kararına itirazı inceleyecek olan merci kararı verdikten sonra tarafa sonucu tebliğ eder. Tutukluluğa itiraza ilişkin uyuşmazlık diğer dava türlerinden ayrı olarak çok ivedi şekilde sonuca bağlanan, derdest statüde uzun süre kalamayacak uyuşmazlıktır. Diğer bir ifadeyle tutukluluğa itirazı inceleyen merciinin çok ivedi şekilde karar vermesi gerektiğinden mevcut uyuşmazlık derdest veya halihazırda açık statüde olamaz. Tutukluluğa itirazı inceleyen mahkeme kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğu kanaatini edinirse 1982 tarihli Anayasamızın 152. maddesi kapsamında başvuruda bulunduğu şayet bakılmakta olunan bir davanın olmadığı ve bu nedenle başvurunun reddedilmesi gerektiği sonucuna ulaşırsa 1982 tarihli Anayasamızın 152. maddesinin amaçlarından olan anayasaya aykırı normların tespit edilerek kaldırılması amacına aykırı hareket edilmiş olunacaktır. Bakılmakta olan dava kavramının geniş yorumlamak gerekir. Aksi takdirde tutuklama, gözaltına itiraz ve diğer acil ve hızlı bir şekilde karar verilmesi gereken koruma tedbiri gibi kararlarda kanun hükmünün iptali istemiyle itiraz yoluna başvurunun önü kapatılmış olacaktır. Bu şekilde yapılan bir değerlendirmede hak ihlallerinin ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir.

C. ANAYASA MAHKEMESİ BİREYSEL BAŞVURU UYGULAMASINDA GENİŞLETİCİ YORUM

Anayasa Mahkemesi ve yorum konusuna dair incelemelerde bulunurken hak ihlali, birey ve diğer kişilerin menfaatleri noktasında dengeleme gibi noktalarda yorum faaliyetinden fazlaca yararlandığından bireysel başvuru konusu önemli niteliktedir. Anayasa Mahkemesi Eylül 2012'den beri bireysel başvuruları incelerken anayasa koyucunun esas amacını yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidildiğinde Mahkeme'nin ihlal kararı verip vermeyeceğini göz önünde bulundurarak değerlendirilme yapmayı benimsemiştir. Anayasa Mahkemesi pek çok kararında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin lafzını da temel alarak değerlendirme yapmıştır. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarındaki hak eksenli ya da dinamik yorum yaklaşımını benimsemektedir. Böyle bir durumda Anayasa'nın lafzını aşan ve onu yeniden kuran yorum yöntemine girildiğinden bahsedilebilir. Hak eksenli yorumun dayattığı bu koşullar mahkemenin içtihadından hakların içeriğini ve kapsamını genişletici bir etki doğurmuştur. Yani Anayasa Mahkemesi hak eksenli yorum yapıp dinamik yoru-

mu kullanıp genişletici yorum ilkesini göz önüne alarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarını da göz önünde tutup hakların içeriğini ve kapsamını genişletici yorum yaparak tespit etmektedir⁷⁵. Anayasa Mahkemesi, verdiği karar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından incelendiğinde ihlal kararı verilip verilmeyeceği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarındaki yorum yaklaşımı ve değerlendirmelerini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu sayede ihlal kararının ortaya çıkmayacağı ve verilen kararın hukuka uygun olacağı düşünülmektedir. Anayasa Mahkemesi bu kapsamda karar verirken genişletici yorum ilkesi ekseninde kalıp dinamik yorumu kullanarak bireyin hak ve özgürlüklerini belirlemektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin ortak koruma alanı içtihadı Sözleşme ve taraf olan ek protokoller kapsamındaki hakları aynı hakkın Anayasa'da tanınmış içeriklerini sınırlayıcı bir biçimde yorumlamada kullanılmaktadır. Ortak koruma alanı içtihadının Sözleşme'ye uygun yorum ile çatışma içermediğinden bahsedilebilir. Ortak koruma alanı içindeki bir hak hangi belgede daha lehe bir düzenleme içeriyorsa o içerik bireysel başvuruya konu edilebilir. Ortak koruma alanı içtihadı ile Mahkeme ihlale konu hakkın içeriğini tespit etmeye çalışmakta mevcut olan müdahalenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında hangi hakka girdiğini tespit etmektedir. Aynı zamanda Anayasa'daki hangi hak içerisinde olduğu da tespit edilmektedir. İlgili müdahale ve hak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde açık bir şekilde yer almasa bile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarındaki içerikler de göz önüne alınarak ortak bir şekilde değerlendirme yapılmaktadır. Örnek olarak özel hayat kavramına ilişkin olarak ad ve soyadın korunması Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi değerlendirme yaparken bu hakkın Anayasa metninde karşılığını bulmaya çalışırken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına gönderme yaparak tespitte bulunmuştur. Mahkeme'nin ortak koruma alanı içtihadı çerçevesinde hareket ettiği anlaşılmaktadır⁷⁶. Mahkeme tarafından ortak koruma alanı içtihadı geliştirilirken ve kullanılırken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarını da kullanılarak genişletici yorum ilkesinin göz önüne alındığından bahsedilebilir. Hakkın ihlaline ilişkin olarak müdahaleyi ve hakkın mevcudiyetini değerlendirirken geniş bir şekilde yorumlamada bulunarak tüm belgeler ve içtihat metinleri birlikte değerlendirilir.

Sözleşmenin koruduğu hakların ulusal hukuk çerçevesinde de etkin bir şekilde korunması doktrinde yorumun önemini ön plana çıkarmıştır. Bu durumda ulusal hukuku uygulayan mahkemeler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarını da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmaktadır. Bireysel

⁷⁵ Kaya, s. 165.

⁷⁶ Eren, s. 239, 240.

başvuru yolu ile temel hak ve özgürlüklerin korunması ile temel hak ve özgürlüklerin belirli ilkeler doğrultusunda yorumlanması sağlanmaktadır. Bireysel başvuru sayesinde Avrupa ülkelerinin ulusal hukuklarında ortak bir yorumsal sistemin olduğu görülmektedir⁷⁷.

Bireysel başvurunun niteliğinin ve kapsamının belirlenmesinde siyasal anayasacılık ve hukuki anayasacılık arasında süregelen tartışmaların izleri bulunmaktadır. Bu tartışma diğer bir boyutuyla mahkemelerin temel hak ve özgürlükleri korumada aktivist tutum benimsemesini savunan yorumcular ile diğer tarafta yargıcın kendini sınırlandırması gerektiği tezini savunan yorum karşıtları bulunması şeklinde ifade edilebilir⁷⁸.

Bireysel başvuruda, temel haklara ilişkin yorumlarda yorum döngüsü veya yorum sarmalı olarak adlandırılan uzun bir süreçten bahsedilebilir. Yorum sarmalı veya yorum döngüsü olarak ifade edilen bu süreçle en dipte sözel yorumdan başlayıp değişik modern yorum türlerine kadar uzanan bir süreç ifade edilmektedir⁷⁹. Bireysel başvurularda hakkın uygulanma alanı, sınırları gibi hususlar belirlenirken yorum yöntemlerinden yararlanır. Lafzi yorum, amaçsal yorum, tarihsel yorum, sistematik yorum gibi yorum yöntemleri ile genişletici, sınırlayıcı yorum ilkeleri gibi yorum ilkeleri göz önüne alınarak hakkın özüne, uygulama alanına, sınırlarına, hakka müdahaleye dair tespitler yapılmaktadır.

Temel hakların geniş yorumlanması ve kişinin korunması göz önüne alındığında devletin pozitif yükümlülüğü doktrinini de düşündüğümüzde devletin, egemenliği altında meydana gelen temel hak ve özgürlük ihlallerinden sorumlu tutulması aşırıya kaçmak olarak değerlendirilemez⁸⁰. Bireyin hakkının ihlal edildiğini düşündüğü durumlarda gerekli diğer şartlar da sağlandığı takdirde bireysel başvuru yoluna başvurabilmesi devletin bireyin hakkını koruması noktasında önemli bir yoldur.

Anayasa Mahkemesi'nin seçim kurullarını davaya bakmakta olan mahkeme olarak görmesi hususunda çeşitli içtihatları bulunmakta olup aşağıda ifade edilecek olan karardan önce seçim kurulları davaya bakmakta olan mahkeme olarak görülmemiştir. Aşağıda ifade edilen Baş. No: 2013/3912 başvuru numaralı İsmail Taşpınar bireysel başvuru kararında⁸¹ mahkeme genişletici yorum yaparak seçim kurulu kararlarının adil yargılanma hakkı konusu olabileceğini hükmetmiştir.

⁷⁷ Erdoğan, M., s. 58.

⁷⁸ Erdoğan, M., s. 68.

⁷⁹ Oder, B.E., "Anayasa Yargısında Temel Hak ve Özgürlüklerin Somutlaşması Normatif Kurgular Teloslar ve Uluslararası Hukuku Açıklık", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2013, Cilt 29, Sayı 1, s. 52.

⁸⁰ Süngü, F., *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Mağdur Kavramı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2019, s. 84.

⁸¹ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, İsmail Taşpınar Başvurusu, T. 06.02.2014, Baş. No: 2013/3912, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, p. 26, 27, 28, 31, 32, 37, 48, E.T. 06.11.2011.

Başvurucu ilçe seçim kurulu başkanının kararı sonucunda oda seçimlerine katılmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini düşünerek başvuruda bulunmuştur. Başvurucunun oda seçiminin iptali için yaptığı itiraz başvurusu ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından reddedilmiş ve kesin olarak karara bağlanmıştır. Başvurucu karar düzeltme talebinde bulunmuş ilçe seçim kurulu başkanlığı ise divan kararlarının iptalinin birlik yahut mahkeme kararları ile mümkün olduğu gerekçesiyle karar düzeltme talebinin reddine karar vermiştir. Mahkeme kavramının incelenmesi esnasında Anayasa'nın 148. ve 6216 sayılı kanununun 45. maddesini değerlendirilmiştir. İlk olarak adil yargılanma hakkını ihlal edilen başvurunun bireysel başvuru hakkına sahip olup olmadığını belirlemek açısından oda seçimlerinde aday olma hakkının medeni bir hak olup olmadığı değerlendirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddeye dair benimsediği dinamik yorum anlayışından söz edilmiş, bu anlayışın medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili soyut bir tanımlama yapılmaktan kaçınılmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaklaşımına değinerek medeni hak ve yükümlülükler kavramının sadece özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklara ilişkin olmadığı, kamu hukuku özelliği ağır basan devlet ile birey arasındaki uyuşmazlıkların da medeni hak ve yükümlülükler kavramına dahil edilebileceği ve Sözleşme 6. madde kapsamında incelenebileceği belirtilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin medeni hak ve yükümlülükler deyiminin kapsamını genişletmek eğilimi göz önüne alınmıştır. Medeni hak ve yükümlülükler kapsamına girip girmediği noktasında değerlendirmenin yanında başvuruya konu ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından verilen ve kesin nitelikte olan bu kararda yargı mercii deyiminin geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Anayasa Mahkemesi, ilçe seçim kurulu başkanlığının yargı mercii kavramında yer alıp almadığını araştırmış ve genişletici yorum ilkesini kullanmıştır. Mahkeme kararında 1992 yılında verilen 1992/12 E. 1992/2 K. 18/02/1992 tarihli karara atıfta bulunmuş bu kararda seçim kurulu başkanlığının bir davaya bakmakta olan mahkeme olarak nitelendirilemeyeceğinin belirtildiği ifade edilmiştir. Somut olayda başvurunun bireysel başvurusuna konu kararı veren mercii oda ve birlik seçimlerinde yapılan itirazları kesin olarak karara bağlama yetkisi bulunan ve ilçe seçim kurulu başkanlığını yürüten hâkim olduğu ifade edilmiştir. Genişletici yorum ilkesini kullanan mahkeme ilçe seçim kurulu başkanlığının yargısal bir faaliyette bulunup bulunmadığını belirlerken söz konusu faaliyetin objektif içeriğine ve hükmün niteliğine bakmak gerektiğini belirtmiş yargılama faaliyetinden ne anlaşılması gerektiği sorusuna cevap aramıştır. Verilen bir karara karşı herhangi bir organa başvurulmaması o karara yargısal kimlik kazandıran önemli bir göstergedir. Diğer bir gösterge de bir hukuki uyuşmazlığın tüm yönleriyle esastan çözümlenerek karara bağlanmasıdır. İlçe seçim kurulu başkanının verdiği kararın yargısal fonksiyon kapsamında olup olmadığını değerlendirirken bağımsızlık ve tarafsızlık hususunun da göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir.

İlçe seçim kurulunun başında bulunan yargı bölgesinin en kıdemli hakiminin bağımsızlık ve tarafsızlık unsuruna sahip olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Dikkate alınması gereken son ölçüt ise kanunla kurulmuş olma ölçüsüdür. Mahkeme seçim kurulunun kanunla kurulmuş olduğunu da belirterek “*Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında, İlçe Seçim Kurulu Başkanının seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiği ve hâkim bağımsızlığı ve tarafsızlığına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple, seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının klasik yargı teşkilatı içindeki mahkemeler dışında kalan ama yargılama faaliyetinde bulunan organları da kapsayacak şekilde Anayasa'nın 36. maddesinde “yargı yeri” olarak belirlenen organlardan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.*” ifade etmiştir.

İki dereceli yargılanma hakkı yani kanun yolu hakkı anayasada yer almamaktadır. Bu hak kanun tarafından düzenlenmiş olup kişinin istinaf, temyiz yoluna başvurarak kanun yolu incelemesini kullanabileceği belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi 2013/3673 başvuru numaralı Emine Karagülmez bireysel başvuru kararında⁸² yapmış olduğu değerlendirmede iki dereceli yargılanma hakkı her ne kadar Anayasa’da güvence altına alınmayan bir hak olsa da mahkemeye erişim hakkı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında “Mahkemeye erişme hakkı sadece ilk derece mahkemesine dava açma hakkını değil, eğer iç hukukta itiraz, istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvurma imkânı tanınmış ise üst mahkemelere başvurma hakkını da içerir. Mahkemeye erişme hakkı, cezai olaylarda da uygulanabilir bir haktır. Bu bağlamda mahkemeye erişme hakkı, hakkında suç isnadı bulunan bir kimsenin, bu isnat hakkında bir mahkeme tarafından bu isnadın yerinde olduğu ya da olmadığı yönünde bir karar verilmesini isteme hakkıdır.” ifade edilmiştir. Somut olayda başvuru CMK 231 hükümlerinden faydalanmayı kabul ettiği ayrıca açıklanması geri bırakılan hükmün temyize kabil olmadığı belirtilmiştir. Ancak mahkemeye erişim hakkının mutlak bir hak olmadığı ve sınırlandırılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararda da mahkemeye erişim hakkını geniş bir şekilde değerlendirerek genişletici yorum ilkesini kullanmıştır. Neticeten Anayasa Mahkemesi başvuru kanun yolunda ileri sürebileceği itirazlarını, uygulanmasını kabul ettiği hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının itirazı aşamasında ileri sürdüğünü ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi 2018/26178 başvuru numaralı İhsan Murat Düz bireysel başvuru kararında⁸³ başvuru iki dereceli yargılanma hakkının ihlal

⁸² AYM, Bireysel Başvuru Kararı, Emine Karagülmez Başvurusu, T. 11.12.2014, Baş. No: 2013/3673, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, p. 23, 24, 29, E.T. 06.11.2011.

⁸³ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, İhsan Murat Düz Başvurusu, T. 14.10.2020, Baş. No: 2018/26178, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, p. 20, 21, 22, E.T. 15.05.2022.

edildiğine dair iddiasını incelerken somut uyuşmazlığın cezai konuda olmadığı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 7 No.lu Protokol'ün 2. maddesinde cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkının tanınmış olduğunu dolayısıyla başvuru konusunun iddiasının ortak koruma alanı kapsamının dışında kaldığını belirterek Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisiz olduğuna karar vermiştir. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi 2016/74436 başvuru numaralı Erkan Sancaklı ve Selahattin Sancaklı bireysel başvuru kararında⁸⁴ iki dereceli yargılanma hakkına dair yetkisizlik kararı verilmiştir. Anayasa Mahkemesi 2013/3673 başvuru numaralı Emine Karagülmez bireysel başvuru kararında genişletici yorum ilkesine göre yorum yaparak iki dereceli yargılanma hakkını mahkemeye erişim hakkının içerisinde değerlendirilip karar vermiş olsa da 2018/26178 başvuru numaralı İhsan Murat Düz bireysel başvuru kararında ve 2016/74436 başvuru numaralı Erkan Sancaklı ve Selahattin Sancaklı bireysel başvuru kararında önceki kararından farklı şekilde değerlendirmede bulunup iki dereceli yargılanma hakkının ortak koruma alanı içerisinde olmadığını ve yetkisizlik kararı verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi 2018/36201 başvuru numaralı Mehmet Kuzulugil ve Gelenek Basım Yayım ve Ticaret Ltd. Şti. bireysel başvuru kararında⁸⁵ başvuru konusunun ulusal bir gazetede köşe yazısı nedeniyle aleyhine hükmedilen tazminat ile ifade ve basın özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiştir. Mahkeme basın özgürlüğüne ilişkin değerlendirme yaparken hak ve özgürlüğü geniş bir şekilde yorumlamış, bunu kararında açık bir şekilde ifade etmiştir. Mahkeme kararında *“43. İlgili köşe yazısında kullanılan ifadelerin alaycı, sert, abartılı hatta muhatap açısından rahatsız edici olduğu kabul edilse bile kamu menfaatine ilişkin ve politik olduğu tartışmasızdır. Dolayısıyla köşe yazısının kamuoyu gündeminin ilk sıralarında yer alan kamusal faydası yüksek bir tartışmaya katkı sunduğunda kuşku bulunmamaktadır. Basın özgürlüğünün kapsamının demokrasi ile yakın ilişkisinin doğal sonucu olarak bir dereceye kadar abartıya ve provoke etmeye izin verecek şekilde geniş yorumlanması gerektiği kabul edilmelidir.”* düzenlemesine yer verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruya ilişkin olarak verdiği kararların diğer mahkemeler tarafından uygulanması ile ilgili olarak Mahkeme, Anayasanın 138/4. maddesini göz önüne alarak yorumlamıştır. Anayasa'nın 138. maddesinin 4. fıkrasında yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu, mahkeme kararlarının hiçbir suretle değiştirilemeyeceği

⁸⁴ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, Erkan Sancaklı ve Selahattin Sancaklı Başvurusu, T. 18.07.2018, Baş. No: 2016/74436, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, p. 16, 17, E.T. 15.05.2022.

⁸⁵ AYM, Bireysel Başvuru Kararı, Mehmet Kuzulugil ve Gelenek Basım Yayım ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, T. 15.09.2021, Baş. No: 2018/36201, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, p. 43, E.T. 09.11.2021.

ve bunların yerine getirilmesini geciktirilemeyeceği düzenlenmiştir. Mahkeme Ferda Yeşiltepe 2014/7621 bireysel başvuru numaralı kararında da Anayasa'nın 138/4. maddesinde her ne kadar yargı organlarının mahkeme kararlarını yerine getirmesi ile ilgili olarak düzenleme bulunmasa da bu hükmü yargı organlarını da kapsayacak şekilde yorumlamıştır⁸⁶. Mahkemenin yapmış olduğu yorum genişletici yorum niteliğindedir. Söz konusu düzenlemenin amacını irdeleyerek Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir kararın mahkemeler tarafından uygulanması hususunun da bu kapsamda olduğu kapsayıcı, genişletici şekilde yorumlanarak inceleme yapılmıştır.

SONUÇ

Anlamı muğlak olan ifadelerin anlamını ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen faaliyete yorum faaliyeti denilmektedir. Hukuksal metinlerde de anlamı gizli kalmış ifadeler mevcuttur. Hukuksal bir metin olan anayasalar devletin yönetimi ve teşkilatına ilişkin olarak norm içerdiği gibi temel hak ve özgürlükler ile bunların sınırlandırılmasına ilişkin normlar da içermektedir. Anayasaların işlevinden birisi hak ve özgürlüklerinin korunması ve kişiler ve kurumlar arasında menfaat çatışması olduğu takdirde hakların dengelenmesini sağlamaktır. Anayasa ve diğer hukuki düzenlemeler çeşitli temel hak ve özgürlüklerin uygulanması, sınırlandırılması gibi alanlarda normlar içererek bu işlevi yerine getirirler. Norm denetimi, bireysel başvuru, siyasi parti kapatma davaları gibi uyuşmazlıkları karara bağlayan Anayasa Mahkemesi, Anayasa'yı ve uygulanacak olan diğer hukuki normların içerisinde mevcut olan muğlak ifadeleri açıklığa kavuşturma görevini üstlenmektedir. Uygulanacak olan bir normun ifadesi açık değil ise Anayasa Mahkemesi'nin yargııcı, yorum tekniğine başvurarak çeşitli yorum yöntemleri ve ilkelerini kullanarak normun anlamını ortaya çıkarmaktadır.

Hukukun mevcut olduğu dünya düzeninde çağlar boyunca çeşitli teknikler geliştirilmiş, yorum yöntemine ilişkin olarak farklı görüşler benimsenmiştir. Günümüzde çeşitli yorum yöntemleri kullanılarak bazı yorum ilkeleri benimsenerek yorum faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Normun içeriğini genişleten, daha kapsamlı ortaya konulmasını sağlayan yorum ilkesi genişletici yorum ilkesidir. Genişletici yorum ilkesi kullanıldığında anlamı muğlak olan norm yorumlanarak geniş bir kapsamda ele alınmaktadır. Anayasal uyuşmazlıklara ilişkin olarak uygulayıcı konumunda bulunan Anayasa Mahkemesi'nin yargıçlarının da kullandığı yorum ilkelerinden birisi genişletici yorum ilkesidir. Temel hak ve özgürlüklerin, günümüzdeki şartlar ve demokratik ülkelerin uygulamaları göz önüne alındığında geniş bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Çünkü anayasaların amaçla-

⁸⁶ Kahraman, M., / Şahin, M., "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 2, Yıl 2019, s. 49.

rından birisi bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve bu sayede daha demokratik ve özgür ortamın oluşmasını sağlamaktır. Uygulayıcıların temel hak ve özgürlükleri geniş yorumlayıp temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı normları dar yorumlamaları sayesinde anayasalar işlevsel hale gelirler. Genişletici yorum, hak temelli olan anayasaların amaçlarına ulaşmalarını sağlayarak bireyin hak ve özgürlüğünün korunmasını sağlamaktadır. Ülkemizdeki anayasal uyumsuzlukları karara bağlayan Anayasa Mahkemesi de hak temelli bir yapıda olan Anayasa'mızın dahil olduğu uyumsuzluklarda temel hak ve özgürlüklerin korunması hususunu gözeterek genişletici yorum ilkesine bağlı olarak kararlar vermektedir. Mahkeme genişletici yorum ilkesini benimseyip karar verirken sınırlayıcı sebepleri ve kavramları dar yorumlayarak hareket etmektedir. Bireyin hakkının korunup, uygulanması sağlanırken menfaatler dengesi gözetilip kamunun ve bireyin karşısında olan diğer sùjelerin hakları da göz önünde bulundurularak dengeleyici bir şekilde yorum faaliyetinde bulunularak karar verilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, S., “Hukukta Yorum Çabaları”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 3-4, Yıl 2011, s. 1-33.
- ARSLAN ÖNCÜ, G., *Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı*, Anayasa Mahkemesi-ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-8, Avrupa Konseyi 2019.
- ARSLAN, Z., “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasa Yargısı: Uyum Sorunu ve Öneriler”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2000, Sayı 17, s. 274-293.
- ARSLAN, Zühtü., *Anayasa Teorisi*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.
- CAVAK, H.G., *İş ve Sosyal Güvenlik Davalarında Yorum*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2022.
- DURSUN, G., *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence Yasağı ve İşkenceyi Etkili Biçimde Soruşturma Yükümlülüğü*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2018.
- ERDOĞAN, İ., *Hukuka Giriş*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021.
- ERDOĞAN, M., *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ocak 2019.
- EREN, A., “Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 33, Yıl 2016, s. 231-301.
- GÖZLER, K., *Hukuka Giriş*, Bursa 2016.
- GÖZLER, K., “Yorum İlkeleri”, *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması*, Kamu Hukukçuları Platformu, 29-30 Eylül 2012, TBB Yayını, Ankara, 2013, s. 15-119.
- GÜL, Y., “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kararlarında Yararlandığı Klasik ve Özgün Yorum Yöntemleri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Ekim 2018, Cilt: 18, Sayı 36, s. 215-237.
- GÜLENER, S., “Bireysel Başvuru ve Anayasal Denetimde Anayasal Yorum: Anayasa Yargısı Sistemini İki Farklı Boyut Aracılığıyla Anlama”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2014, Cilt 30, Sayı 1, s. 311-326.
- HARRİS, D. J./O’BOYLE, M., / BATES, E. P. / BUCKLEY, C., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku* (Çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı/Ulaş Karan), Avrupa Konseyi, Ankara 2013.
- HAZAR, Z., *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Haziran 2021.
- İPEK, A., “Metinden Norma Anayasa Yorumu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 2015, Sayı 5, s. 929-949.
- KABAÇAM, S. B., *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Örnekleriyle Ayrımcılık Yasağı*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2019.
- KAHRAMAN, M. / ŞAHİN, M., “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 2, Yıl 2019, s. 37-61.

- KARAÇAM, S. S., “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarı Korunması”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 37, Sayı 2, Aralık 2020, s. 113-158.
- KARAN, U., *İfade Özgürlüğü*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2, Avrupa Konseyi 2018.
- KARAN, U., *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-3, Avrupa Konseyi 2018.
- KAYA, S. B., *Anayasal Hakların Hukuki Rejimi ve Yorumu*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2021.
- KESKİN, E., “AİHM’nin Türkiye Hakkında İfade Hürriyetine İlişkin Verdiği Kararlarda Takdir Marjı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 69, Sayı 3, Yıl 2020, s. 1379-1414.
- KESKİNSOY, Ö. / KAYA, S. B., “Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum”, *Hacettepe HFD*, Yıl 2021, Cilt 11, Sayı 1, s. 63-105.
- KILINÇ, Ü., “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Sınırlamanın Dar Yorumu İlkesi”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2020, Cilt 17, Sayı 2, 599-623.
- KORUCU, S., *Yargısal Aktivizm: Anayasa Sınırların Yargısal Yollarla Belirlenmesi Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2014.
- ODER, B. E., “Anayasa Yargısında Temel Hak ve Özgürlüklerin Somutlaşması Normatif Kurgular Teloslar ve Uluslararası Hukuku Açıklık”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Yıl 2013, Cilt 29, Sayı 1, s. 49-59.
- ODER, B. E., *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, Beta Yayınevi, İstanbul 2010.
- ÖDEN, M., “Anayasa Mahkemesi ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi”, *AÜHFD*, Cilt 58, Sayı 3, Yıl 2009, s. 569-691.
- SENDEN, H., *Interpretation of Fundamental Rights in a Multilevel Legal System: An Analysis of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union*, Intersentia, School of Human Rights Research, No: 46, 2011.
- SÖZER, A.N., “Sosyal Sigorta Hukukunda ve İş Hukukunda Gai Yorum Eşyanın Tabiatı ve Akışı”, *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Sayı 50, Yıl 2016.
- SÜMER, H. H., *Hukuka Giriş*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021.
- SÜNGÜ, F., *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartı Olarak Mağdur Kavramı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2019.
- TABAK, B., *Mülkiyet Hakkı ve Anayasa Mahkemesi’nin Mülkiyet Hakkına Bakışı*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2016.
- TOPUKCU, A., *Mahkemeler Arası Etkileşim ve Yargısal Diyalog*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- TURHAN, M., “Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı”, *AÜSBF*, Yıl 2007, Cilt 62, Sayı 3, s. 379-404.

- USLU, F., *Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri*, Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2020.
- YANIK, M., “1982 Anayasası’nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Yıl 2008, Sayı 1-2, s. 1133-1161.
- YELKEN, H., *Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Anayasal Denetimi*, Seçkin Yayıncılık 1. Baskı, Ankara 2022.
- YILDIRIM, Y., *Türk Kamu Hukukunda Bilim ve Sanat Hürriyeti ve Uygulamaya Yansımaları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019.
- YILMAZ, M. Ş., *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Yorum Yöntemleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2010.

Elektronik Kaynaklar

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>.

Salihpaşaoğlu, Y. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Aile Hayatına Yüklediği Anlamın Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, <http://www.kadinvehukuksempozyumu.com/bildiri/zeti/Ya%C5%9Far%20Salihpa%C5%9Fao%C4%9Flu.pdf>.